

GMINA TUŁOWICE

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI 2008-2012

Spis treści

Wstęp

- I. Podstawy prawne i główne cele gminnego programu opieki nad zabytkami.....
- II. Uwarunkowania ochrony i opieki nad zabytkami.....
  - 1. Uregulowania formalno-prawne.....
  - 2. Organy ochrony zabytków.....
  - 3. Gminny program opieki nad zabytkami a akty prawa wojewódzkiego i miejscowego.....
- III. Charakterystyka oraz ocena stanu środowiska kulturowego gminy Tułowice.....
  - 1. Tułowice.....
  - 2. Szydłów.....
  - 3. Goszczowice.....
  - 4. Skarbiszewice.....
  - 5. Ligota Tułowicka.....
- IV. Ochrona Zabytków w Gminie Tułowice - stan prawny.....
  - 1. Rejestr Zabytków.....
  - 2. Gminna Ewidencja Zabytków.....
    - 2.2. Gminna Ewidencja Zabytków – zabytki nieruchome.....
    - 2.3. Gminna Ewidencja Zabytków – zabytki archeologiczne.....
  - 2.4. System ochrony krajobrazu kulturowego gminy w dokumentach prawa miejscowego.....
- V. Założenia programowe.....
  - 1. Główne cele polityki gminnej związane z ochroną zabytków.....
  - 2. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków.....
  - 3. Działania związane z ochroną zabytków, których właścicielem jest gmina.....
  - 4. Działania związane z ochroną zabytków leżących na terenie gminy Tułowice.....
  - 5. Działania informacyjne, popularyzacyjne i edukacyjne związane z promocją zabytków gminy i walorów krajobraz kulturowego.....

Aneks

- Załącznik nr 1 – Wykaz zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków
- Załącznik nr 2 – Wykaz zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków
- Załącznik nr 3 – Wykaz zabytków archeologicznych
- Załącznik nr 4 – Wykaz zabytków nieruchomych ujętych w ewidencji zabytków

Wstęp

Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów. Zgodnie z brzmieniem art. 7, ust. 1, pkt. 9 *ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym* (Dz.U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591, z późniejszymi zmianami) zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy m.in. ładu przestrzennego, kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. W tezach do krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zapowiadane jest tworzenie warunków prawnych do odpowiedzialnego kreowania i realizowania ochrony dziedzictwa kulturowego przez samorzady terytorialne oraz podjęcie inicjatywy legislacyjnej dla uwzględniania interesów ochrony zabytków w całym ustawodawstwie, jak również stworzenie warunków prawnych do nowego systemu finansowania ochrony i opieki nad zabytkami.

Program z założenia zgodny jest z innymi dokumentami o charakterze strategicznym dla gminy w tym zwłaszcza przyjętej w 2001 r. *Strategii Rozwoju Gminy Tułowice* (uchwała Nr XXVI/187/01 z dnia 28 czerwca 2001 r.) oraz *Planem Rozwoju Lokalnego Gminy Tułowice na lata 2004 – 2006* (uchwała Nr XVI/114/04 z dnia 27 maja 2004 r.), który funkcjonuje łącznie ze *Strategią Rozwoju Gminy Tułowice* i jest planem operacyjnym do *Strategii*. Zawiera on zadania uwzględnione również w Wieloletnim Planie Inwestycyjnym oraz Budżecie Gminy. Program uwzględnia również rozwiązania zaproponowane w *Planie Rozwoju Lokalnego Gminy Tułowice na lata 2007 – 2013*.

Cele i priorytety wyznaczone w programie wynikają zarówno z wymagań ustawowych, jak również podporządkowane są głównemu celowi działań samorządu, jakim jest osiągnięcie zrównoważonego rozwoju gminy, prowadzącego do poprawy jakości życia lokalnej społeczności. Podporządkowane jest temu planowanie strategiczne gminy, które łączy problematykę społeczną, gospodarczą i przestrzenną.

W strategii określone zostały misje rozwojowe gminy:

- stworzenie warunków dla inwestorów;
- wykorzystywanie zasobów i walorów gminy;
- popieranie grup producentów rolnych;
- wspieranie edukacji, kultury i sportu.

Gminny program opieki nad zabytkami realizować będzie tę sferę działań prorozwojowych, która ma na celu poprawę funkcjonowania materialnego dziedzictwa kulturowego decydującego w znacznym stopniu o zasobach i walorach gminy. Wszelkie działania związane z rozwojem gminy muszą opierać się przede wszystkim na jej zasobach i walorach. Wykorzystanie zasobów środowiska naturalnego i kulturowego powinno stanowić jedną

z głównych polityk gminnych, a procesy rozwoju gminy powinny zachodzić przy zapewnieniu warunków trwania i wzbogacania materialnego dziedzictwa kulturowego. Na dziedzictwo kulturowe człowieka składają się dobra kultury i dobra natury. Zabytki – dawne materialne i niematerialne dobra kultury są ważną częścią składową tego dziedzictwa. Ich ochrona została zadeklarowana jako konstytucyjny obowiązek państwa co zostało zapisane w art. 5 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Zabytki są nie tylko śladem przeszłości, ale także cennym składnikiem kultury współczesnej przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego człowiekowi środowiska jego życia. Ich zachowanie, ochrona i konserwacja jest dziełem ważnym w interesie publicznym ze względu na znaczenie zabytków w procesie edukacji, humanizacji społeczeństwa, jego kulturowej identyfikacji, a także znaczenie dla sfery ekonomii i gospodarki. Czas przemian i II wojna światowa wpłynęły negatywnie na stan zabytków. Poważnym problemem stał się brak środków i społecznego zrozumienia dla idei ochrony naszego dziedzictwa. Przemiany czasu transformacji sprawiły, że liczne zabytki zostały oddane w prywatne ręce – ludzi niejednokrotnie ratujących je przed zagładą, ale także ludzi bardzo często niedoceniających ich wartości

pozamaterialnych, nie potrafiących dobrze sprawować opieki gwarantującej ich przetrwanie. Państwo realizuje swoje obowiązki względem zabytków m.in. za pośrednictwem organów samorządowych różnego szczebla. W tym względzie władzom gminy przypisana została istotna rola w kreowaniu ochrony dziedzictwa kulturowego na podległych im terenach. Gminy z jednej strony są właścicielem dużej ilości dóbr kultury materialnej, z drugiej strony dysponują aparatem administracyjnym umożliwiającym prowadzenie właściwej polityki względem tej sfery życia publicznego.

Gmina Tułowice jest specyficzną gminą wiejską, pozbawioną dominującego ośrodka miejskiego. Główną atrakcją gminy jest środowisko naturalne (70% powierzchni zajmują lasy), a dziedzictwo kulturowe wiąże się z gospodarką rolniczą. Najcenniejsze zabytki gminy to przede wszystkim obiekty sakralne oraz założenia rezydencjonalne.

Przedstawiony *Program opieki nad zabytkami gminy Tułowice*, opierający się na innych opracowaniach i dokumentach prawa miejscowego, stanowić będzie ich uzupełnienie i podstawę do działań samorządowych związanych z ochroną dóbr kultury w okresie czterech lat od podjęcia uchwały przez Radę Gminy w sprawie przyjęcia niniejszego programu.

I. Podstawy prawne i główne cele gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawą prawną sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami jest *Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz.U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568). Ustawa ta wprowadziła obowiązek sporządzania przez samorządy zarówno wojewódzkich, powiatowych oraz gminnych programów opieki nad zabytkami.

Na podstawie art. 18 ust 2 pkt 15 ustawy z dnia 5 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. 2001r. nr 142, poz. 159 z późniejszymi zmianami) oraz art. 87 ust 3 *Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz.U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568), Wójt Gminy Tułowice sporządza na okres 4 lat *Program Opieki nad Zabytkami Gminy Tułowice* (art. 87 ust. 3 w/w ustawy). Gminny program opieki nad zabytkami podlega uchwaleniu przez Radę Gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu Wójt Gminy Tułowice sporządza co dwa lata sprawozdanie, które przedstawia na sesji Radzie Gminy.

Ogólne wytyczne do sporządzenia programów ujęte są w dokumencie *Narodowa Strategia Kultury na lata 2004 – 2013* przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r. oraz jego przedłużeniu *Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 -2020* przyjętym w 2005 r. Dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Kultury jest *Narodowy Program Kultury Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego*. Program ten jest zgodny z narodowym planem rozwoju oraz założeniami do *Krajowego Programu Zabytków*.

Podstawą do sformułowania Narodowego Programu Kultury *Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego* jest uznanie sfery dziedzictwa za podstawę rozwoju kultury i upowszechniania kultury, a także za potencjał regionów, służący wzrostowi konkurencyjności regionów dla turystów, inwestorów i mieszkańców. Narodowy Program Kultury *Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego* ma określony plan działania.

Wytyczne zostały strategiczne cele polityki państwa w sferze ochrony zabytków:

- przygotowanie skutecznego systemu prawno-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami;
- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa;
- poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej;
- intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określiła zasadnicze cele programów opieki nad zabytkami:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;

- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Celem *Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Tułowice* – opracowanego w oparciu o Gminną Ewidencję Zabytków – jest stworzenie całościowej i wieloletniej strategii ochrony zabytków znajdujących się na terenie gminy Tułowice realizowanej w 4-letnich cyklach – etapach, środkami optymalnymi, dostępnymi przez gminę, zarówno prawnymi (zapisy dotyczące ochrony zabytków w planach zagospodarowania przestrzennego) jak też finansowymi (przeznaczenie części budżetu gminy na ochronę zabytków). Program określa również kierunek podejmowanych przez gminę działań, mających na celu szeroko pojętą ochronę dziedzictwa kulturowego.

Głównym celem *Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Tułowice* jest wzmocnienie ochrony i opieki nad zabytkami, która jest istotną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w gminie, poprzez:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikającej z koncepcji przestrzennego zagospodarowania gminy;
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków i walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

II. Uwarunkowania ochrony i opieki nad zabytkami

1. Uregulowania formalno-prawne

Podstawą prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce jest *Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz.U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568, z późniejszymi zmianami), regulująca w sposób całościowy pojęcia zabytku, ochrony i opieki nad zabytkami, form ochrony, kompetencje organów ochrony zabytków, w tym administracji rządowej i samorządowej, formy finansowania opieki nad zabytkami, ich ewidencjonowania etc.

- Ochrona zabytków polega na planowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie, zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków, udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków, przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę, kontrole stanu zachowania i przeznaczenia zabytków, uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.
- Opieka nad zabytkiem w rozumieniu ustawy sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku, prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości, popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury.

Zgodnie z art. 6 *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* przez zabytek rozumiana jest nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

- Za zabytki nieruchome uznaje się krajobraz kulturowy, układy urbanistyczne, ruralistyczne i zespoły budowlane, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniki, cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne lub działalność wybitnych osobistości bądź instytucji.
- Za zabytki ruchome uznaje się dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcje, numizmaty oraz pamiątki historyczne, wytwory techniki, materiały biblioteczne, instrumenty muzyczne, wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne oraz przedmioty upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.
- Zabytkami archeologicznymi są pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska, kurhany, relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ustawowej ochronie podlegają również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Artykuł 7 *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* reguluje następujące formy ochrony zabytków:

- wpis do rejestru zabytków, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków Sposób prowadzenia rejestru oraz ewidencji zabytków określa *Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 14 maja 2004 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodne z prawem* (Dz.U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1305);
- uznanie za pomnik historii zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru lub parku kulturowego, o szczególnej wartości dla kultury, przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego;
- utworzenie parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej; park kulturowy może utworzyć na podstawie uchwały rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, dotyczące w szczególności zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia; innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych; w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

2. Organy ochrony zabytków

Zgodnie z art. 89 *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* organami ochrony zabytków są:

- minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków (nt. jego zadań zob. art. 90 ustawy);
- wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków (nt. jego zadań zob. art. 91 ustawy).

Artykuł 90. *Ustawy* stanowi, że:

- Generalny Konserwator Zabytków jest sekretarzem lub podsekretarzem stanu w urzędzie obsługującym ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego;
- do zadań wykonywanych przez Generalnego Konserwatora Zabytków należy, w szczególności:
  - opracowywanie krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
  - realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz z koncepcji polityki przestrzennego zagospodarowania kraju;
  - podejmowanie działań związanych z wspieraniem rozwoju regionalnego i realizacją

- kontraktów wojewódzkich w sprawach opieki nad zabytkami;
- prowadzenie krajowej ewidencji zabytków i krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem;
  - wydawanie decyzji, postanowień i zaświadczeń w sprawach określonych w ustawie oraz przepisach odrębnych;
  - organizowanie kontroli w zakresie przestrzegania oraz stosowania przepisów dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
  - sprawowanie nadzoru nad działalnością wojewódzkich konserwatorów zabytków;
  - promowanie badań naukowych w zakresie konserwacji zabytków;
  - organizowanie szkoleń dla służb konserwatorskich;
  - organizowanie konkursów promujących opiekę nad zabytkami, w tym przyznawanie wyróżnień, nagród pieniężnych lub rzeczowych;
  - opiniowanie wniosków o nadanie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”
  - współpraca z organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków;
  - podejmowanie działań dotyczących troski o zabytki związane z historią Polski, pozostające poza terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Do zadań wykonywanych przez wojewódzkiego konserwatora zabytków należy w szczególności: (art. 91.4. *Ustawy*):

- realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- sporządzanie, w ramach przyznaných środków budżetowych, planów finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- prowadzenie rejestru i wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz gromadzenie dokumentacji w tym zakresie;
- wydawanie, zgodnie z właściwością, decyzji, postanowień i zaświadczeń w sprawach określonych w ustawie oraz w przepisach odrębnych;
- sprawowanie nadzoru nad prawidłowością prowadzonych badań konserwatorskich, architektonicznych, prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i innych działań przy zabytkach oraz badań archeologicznych;
- organizowanie i prowadzenie kontroli w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- opracowywanie wojewódzkich planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych oraz koordynacja działań przy realizacji tych planów;
- upowszechnianie wiedzy o zabytkach;
- współpraca z innymi organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków.

Przy ministrze właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego działa Rada Ochrony Zabytków jako organ opiniodawczo-doradczy w sprawach realizacji polityki Rady Ministrów w zakresie ochrony zabytków i opieki nad nimi.

Przy Generalnym Konserwatorze Zabytków działa Główna Komisja Konserwatorska jako organ opiniodawczy do spraw działań konserwatorskich podejmowanych przy zabytkach.

Przy wojewódzkim konserwatorze zabytków działa Wojewódzka Rada Ochrony Zabytków jako organ opiniodawczy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków wraz z ośrodkami regionalnymi (dla woj. opolskiego w 2006 r. powołany został Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Opolu) – zajmuje się problematyką rozpoznania, dokumentacji i ochrony dziedzictwa kulturowego.

3. Gminny program opieki nad zabytkami a akty prawa wojewódzkiego i miejscowego

Program opieki nad zabytkami gminy Tułowice zgodny jest z dokumentami wojewódzkimi o charakterze strategicznym:

- *Wojewódzkim Programem Opieki nad Zabytkami* opracowanym w 2007 r. przez Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Opolu;
- *Strategią Rozwoju Województwa Opolskiego na lata 2000-2015*, w której dla prawidłowego rozwoju regionu przyjęto zasady:
  - dbałość o instytucje kultury na terenie województwa opolskiego oraz konieczność stworzenia systemu ochrony dóbr kultury;
  - ochrony dziedzictwa kulturowego, wielu obiektów zabytkowych przed zniszczeniem i dewaluacją jako obowiązek społeczności regionu i powinności wobec przyszłych pokoleń;
  - w sferze kultury przyjęto zasadę kreowania dobrego wizerunku regionu;
  - kultura jako czynnik integracji społecznej, musi znaleźć miejsce w planach rozwojowych;
  - tworzenie warunków trwałego zrównoważonego rozwoju poprzez rewitalizację i ochronę środowiska w tym krajobrazu kulturowego.

Program opieki nad zabytkami gminy Tułowice zgodny jest również ze strategicznymi dokumentami gminnymi, wyznaczającymi długofalowe kierunki społeczno-gospodarczego rozwoju gminy i sposoby ich realizacji

- *Strategią Rozwoju Gminy Tułowice* (uchwała Nr XXVI/187/01 z dnia 28 czerwca 2001 r.);
- *Planem Rozwoju Lokalnego Gminy Tułowice na lata 2004-2006* (uchwała Nr XVI/114/04 z dnia 27 maja 2004 r.);
- *Planem Rozwoju Lokalnego Gminy Tułowice na lata 2007-2013*.

Oba dokumenty wyznaczają długofalowe kierunki społeczno-gospodarczego rozwoju gminy i sposoby jego realizacji. Celem opracowanych dokumentów jest zapewnienie optymalnego rozwoju społeczno-gospodarczego oraz stworzenie możliwie jak najlepszych warunków życia jej mieszkańcom. Instrumentem kształtowania polityki przestrzennej gminy, przy uwzględnieniu uwarunkowań wynikłych z ochrony dziedzictwa materialnego jest *Studium Uwarunkowań*

i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Tułowice oraz miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego dla niektórych wsi w granicach administracyjnych uchwalone uchwałą Rady Gminy Tułowice. Niniejszy program z założenia zgodny jest z innymi dokumentami o charakterze strategicznym dla gminy (w tym zwłaszcza *Strategii Rozwoju Gminy Tułowice* oraz *Planem Rozwoju Lokalnego Gminy Tułowice*).

III. Charakterystyka oraz ocena stanu środowiska kulturowego gminy Tułowice

Gmina Tułowice położona jest na Nizinie Śląskiej w środkowo-zachodniej części województwa opolskiego, w powiecie opolskim. Powstała w 1992 r. z wydzielonych obszarów gminy Niemodlin i Łambinowice Graniczy od zachodu z gminami Łambinowice i Niemodlin, od północy z gminą Dąbrowa, od wschodu z gminami Komprachcice i Prószków, a od południa z gminą Korfantów. W skład gminy wchodzi 5 sołectw: Goszczowice, Ligota Tułowicka, Skarbiszowice, Szydłów, Tułowice i przysiółek – Tułowice Małe. Przez gminę przepływa rzeka Ścinawa Niemodlińska, prawobrzeżny dopływ Nysy Kłodzkiej. Gmina ma charakter leśno-rolniczy.

Gmina Tułowice ma niepowtarzalne położenie geograficzne. Cały jej obszar włączony jest do chronionego kompleksu Borów Niemodlińskich i dzięki temu należy do najbardziej interesujących pod względem krajobrazowym i przyrodniczym terenów Opolszczyzny. Powierzchnia gminy wynosi 8113 ha (81,31 km²), z czego 70% (jeden z najwyższych wskaźników w woj. opolskim), to lasy o wysokiej wartości pod względem ekologicznym.

Stolicą gminy jest wieś Tułowice będąca ośrodkiem administracyjnym a także centrum gospodarczym i kulturalnym. Tu koncentruje się działalność produkcyjna, handlowo-usługowa oraz lokalne życie społeczne. Tułowice zajmują powierzchnię 920 ha, z których ok. 45% to użytki rolne, a ok. 28% – lasy. Miejscowość (ok. 4100 mieszkańców) zlokalizowana jest ok. 8 kilometrów od Niemodlina, 28 km od Opola i 30 km od Nysy. Przez miejscowość przebiega droga wojewódzka nr 405 relacji Niemodlin-Korfantów-Prudnik i trasa kolejowa Opole-Nysa, a wschodnią granicą gminy przebiega autostrada A4.

Dziedzictwo kulturowe gminy posiada jednorodny charakter zdeterminowany jednym typem jednostki osadniczej – wsią (5 wsi sołeckich) i wiąże się z gospodarką rolną. Wszystkie wsie znajdujące się na terenie gminy posiadają metrykę średniowieczną, lokowano je na tzw. prawie niemieckim. Zabudowę poszczególnych wsi tworzą w przeważającej mierze zabudowania gospodarstw rolnych. Wiejskim budynkom mieszkalnym towarzyszą obiekty gospodarcze związane z produkcją rolną i przetwórstwem rolno-spożywczym (np. młyny, wiatraki, kuźnie itp.). W gminie zachowały się cztery tego typu obiekty: dwa w Tułowicach – kuźnia i zabudowania młyna wodnego (cztery budynki, niektóre z końca XVIII w.) o wyposażeniu w maszyny i urządzenia charakterystycznym dla młynów gospodarczych z początku XX w. oraz dwa młyny wodne w Ligocie Tułowickiej pochodzące z połowy XIX w. Z budynków gospodarczych w wiejskich zagrodach część pochodzi z przełomu XIX i XX w.

Na terenie gminy znajdują się cztery kościoły: poewangelicki p.w. Zmartwychwstania Pańskiego w Tułowicach (1913-1914), parafialny p.w. św. Rocha w Tułowicach (1829-1840), filialny p.w. św. Józefa Oblubieńca NMP w Szydłowie (1913-1914) i filialny p.w. Matki Bożej Różańcowej w Goszczowicach (1903 r.). W gminie znajduje się również pięć kapliczek (w Tułowicach, dwie w Szydłowie, Skarbiszowicach i Ligocie Tułowickiej) oraz krzyż kamienny przy zbiegu ulic Świerczewskiego i Sawickiej w Tułowicach. Na terenie gminy zachowało się również kilka cennych, zabytkowych cmentarzy. Najstarszy z nich, założony ok. 1829 r. znajduje się przy kościele parafialnym p.w. św. Rocha w Tułowicach. Znajduje się na nim 30 nagrobków wolnostojących oraz 5 płyt nagrobnych z 1 poł. XX w. Najstarszy nagrobek pochodzi z 1911 r. Cenny jest również cmentarz położony w sąsiedztwie kościoła poewangelickiego w Tułowicach, na którym znajdują się 3 płyty nagrobne z pochodzące z 1 poł. XX w., z których najstarsza pochodzi z 1927 r. (Kunc Groth; 16.II.1927). Zabytkowy cmentarz z

2 połowy XIX w. znajduje się również w Szydłowie. Zlokalizowany jest on w kierunku południowo-zachodnim od wsi na płaskim terenie. Na terenie cmentarza znajduje się 41 płyt nagrobnych z 1 poł. XX w. Najstarszy nagrobek pochodzi z 1912 r. (Marien Wodaugh; 13.VIII.1912 r.). W Goszczowicach, za wsią, w kierunku Łambinowic, znajduje się zabytkowy cmentarz katolicki z 1900 r. Wszystkie obiekty sakralne gminy znajdują się w dobrym stanie technicznym, są użytkowane zgodnie z pierwotnym przeznaczeniem i poddawane systematycznym pracom konserwatorskim.

Okazale prezentują się również budynki poczty i remizy strażackiej w Tułowicach. Wpisane trwale w krajobraz wsi, pełnią niezmiennie swoją pierwotną funkcję świadcząc o tradycji miejsca

i lokalnym kolorycie. Na uwagę zasługują także budynki gospody i piekarni w Szydłowie, które obecnie nie są użytkowane i wymagają znalezienia nowej funkcji. Cennymi zabytkami architektury przemysłowej są także cegielnia w Szydłowie, budynki Nadleśnictwa Tułowice usytuowane na terenie parku w odległości ok. 150 m na pn. – wsch. od pałacu oraz zespół Fabryki Porcelitu „RS Tillowitz” przy ul. Świerczewskiego w Tułowicach, w którym na szczególną uwagę zasługują: budynek piecowni, budynek formowni, portiernia, budynek administracyjny oraz remiza. Unikalnym przykładem rozwiązania urbanistyczno-funkcjonalnego i inżynierskiego jest zespół stacji kolejowej w Szydłowie wraz z budynkami dworca i parowozowni. Obiekty zespołu zbudowane zostały w stylu typowym dla ceglanej architektury dworców kolejowych końca XIX w. z użyciem form *Rundbogenstil*u przemysłowego. Zespół ten jest w niemal niezmięnionej formie architektonicznej z utrzymanymi historycznymi rozwiązaniami technologicznymi

i urządzeniami technicznymi. Warto dodać, że stacja (pierwotnie parowa) zachowała oryginalne rozwiązania inżynierii kolejowej w postaci zabytkowej sieci urządzeń przekaźnikowych zabezpieczenia ruchu kolejowego wraz z sygnalizacją.

Integralnym elementem wiejskiego pejzażu są zespoły rezydencjonalno-folwarczne i folwarczne. Z dawnych rezydencji zachowały się: zabudowania folwarczne w Skarbiszowicach oraz zespół pałacowo-parkowo-folwarczny w Tułowicach. Ten ostatni jest najcenniejszym obiektem zabytkowym gminy. Zespół usytuowany jest w południowo-wschodniej części wsi, a główny dojazd prowadzi od północnego zachodu ul. Pocztową. Na zespół pałacowo-parkowo-folwarczny w Tułowicach składają się: część rezydencjonalna z pałacem i reprezentacyjną częścią parku oraz zabudową gospodarczą, park pałacowy z zabudową młyna, nadleśnictwa i starą willą dzierżawcy fabryki porcelany, kompleks dawnego browaru i starej fabryki porcelany oraz ogród warzywny i domy mieszkalne. Najbardziej efektownym obiektem jest oczywiście pałac, który swój reprezentacyjny charakter otrzymał po 1822 r. za czasów hrabiego Ludwika von Praschmy. Przebudowę prowadzili architekci sprowadzeni z Mediolanu. Ostateczną neorenesansową formę obiekt przyjął po przebudowie w 1871 r. przeprowadzonej z inicjatywy hrabiego Freda von Frankenberg. W tym samym czasie przeobrażeniom uległ park (o powierzchni 78 ha), którego projektantem był Maksymilian Salmann. Wzorem do naśladowania był przepiękny park krajobrazowy w Muskau. W tułowickim parku znalazły się egzotyczne okazy dendrologiczne oraz rzeka Ścinawa ze stawami, w których hodowano ryby, cieplarnie, w których uprawiano winorośle i egzotyczne owoce, a przy parkowych alejkach stały rzeźby. Park okalał mur, na którym znajdowały się gazony z różnokolorowymi kwiatami.

Dopełnieniem wiejskiego krajobrazu są oczywiście liczne budynki mieszkalno-gospodarcze. Wśród zabudowy wiejskiej wyróżnia się architektura Tułowic.

1. Tułowice

Miejscowość po raz pierwszy wzmiankowana była w 1447 r. (*Thyłowicz*). Istniała tu wówczas parafia p.w. św. Rocha. Zdaniem językoznawców nazwa Tułowice (*Tillowitz*) pochodzi od nazwy osobowej *Tylo* (niem. *Thiele*). Zachowały się stanowiska archeologiczne potwierdzające obecność na tych terenach człowieka w pradziejach. Wiadomo też, że przez całe

stulecia leśnych rzemieślników trudniących się produkcją miodu, drwali i wydobywających torf utrzymywały Bory Niemodlińskie. Dobra tułowickie w ciągu wieków zmieniały właścicieli. Szczegółowy opis tych zmian znajduje się w *Chronik der Herrschaft Tillowitz und des Geschlechtes ihrer Besitzer* spisanej w 1885 r. przez jednego z właścicieli grafa Freda von Frankenberga. Jednym z nielicznych śladów po dawnych panach tej ziemi jest zachowana przy murze kościoła parafialnego płyta nagrobna zmarłego w 1598 r. Heinricha von Dreske, ukazująca postać brodatego rycerza w zbroi. Od XVII w. Tułowice znajdowały się w posiadaniu rodu von Zierotin – właścicieli Niemodlina. Syn zmarłego w 1708 r. Zygryda Erdmanna, Franciszek Ludwik von Zierotin podzielił dobra tułowickie na dwa klucze: niemodliński i tułowicki, do którego należały: Tułowice, Siedliska, Szydłów, Ligota Tułowicka, Sady, Skarbiszowice, Tułowice Małe (Przyłogi), Wydrowice i Rutki koło Ligoty. Franciszek Ludwik von Zierotin był starostą krajowym powiatu opolskiego, Prudnika, Białej Prudnickiej i Niemodlina, a w 1717 r. został szambelanem. Zmarł w 1731 r. w wieku 49 lat. Majątek podzielił między trzech synów z zastrzeżeniem, że dobra mają pozostać niepodzielne. 5 stycznia 1779 r. zmarł ostatni z rodu hrabia Michał von Zierotin. Wdowa Anna Maria von Zierotin poślubiła Johanna Nepomuka Carla Praschmę wnosząc mu w wianie Tułowice, które zamieszkiwało wówczas ok. 320 osób. Za czasów tych właścicieli rozwinął się miejscowy przemysł. W 1783 r. powstała tu huta żelaza zwana Theresienhütte, a w 1813 r. w przyzamkowych stajniach urządzono fajansiarnię. W okolicach Tułowic pracowały młyny, produkowano także cegłę. W 1822 r. po śmierci Johanna Carla hrabiego von Praschma jego dobra niemodlińsko-tułowickie zostały podzielone między jego dwóch synów na klucze niemodliński i tułowicki. Ten ostatni stał się wkrótce samodzielnym państwem stanowym *Herrschaft Tillowitz*, w którego skład wchodziły: dobra szlacheckie Tułowice, Ligota Tułowicka, Sady, Siedliska, Skarbiszowice, Wydrowice, Szydłów, Michałowek, Małe Tułowice oraz Rutki. 1 lipca 1835 r. dobra Tułowice stały się własnością Ernsta hrabiego von Frankenberg-Ludwigsdorf. W 1886 r. Tułowice były allodialnym majątkiem, którego właścicielem był hrabia Fred von Frankenberg-Ludwigsdorf, mistrz rycerski i deputowany w powiecie. W skład dóbr tułowickich wchodziły następujące miejscowości: Sady, Ligota Tułowicka (młyn wodny i kamieniołomy), Siedliska (majątek z tartakiem), Szydłów (obręb leśny), Skarbiszowice (ceglarnia) i Wydrowice (huta i młyn). Do majątku w Tułowicach należały: fabryka porcelany, browar (gorzelnia już nie pracowała), fabryka maszyn (Theresienhütte w Tułowicach Małych) oraz młyn wodny leżący nieopodal pałacu, który był wówczas odrębną własnością. W 1894 r. właścicielem dóbr tułowickich był syn hrabiego Freda – Konrad von Frankenberg-Ludwigsdorf. W XIX w. gruntownie przebudowano tułowicki pałac i doprowadzono do rozkwitu wspaniały pałacowy park. Frankenbergowie byli ostatnimi właścicielami dóbr tułowickich. Pod koniec XIX w. Tułowice uzyskały połączenie kolejowe z Opolem i Nysą.

Kościół parafialny p.w. św. Rocha w Tułowicach wymieniony był w źródłach w 1447 r. Wchodził on w skład archiprezbiteratu w Niemodlinie i diecezji Wrocławskiej. Obecny kościół wzniesiono w stylu neoklasycystycznym w latach 1829-1840. Parafię w Tułowicach tworzyły następujące miejscowości: Tułowice, Małe Tułowice, Ligota Tułowicka, Rutki, Wydrowice, Skarbiszowice, Szydłów, Sady, Siedliska, Michałowek oraz Prądy i Grodziec, administracyjnie podległe pod rejon urzędowy w Niemodlinie. Kościołem pomocniczym dla tułowickiego znajdował się w Prądach. Nabożeństwa odbywały się naprzemiennie w dwóch językach – polskim i niemieckim.

Osobny rozdział historii Tułowic stanowią dzieje wytwarzania w tym regionie ceramiki. Założona w 1813 r. przez Praschmę wytwórnia fajansu, przeszła w 1842 r. w ręce Ernsta von Frankenberga, który zainicjował tam produkcję czarnego fajansu delikatnego. W latach 1889-1904 r. dzierżawca fabryki Erhard Schlegelmilch rozbudował zakład i przekształcił w manufakturę porcelany. W 1904 r. fabryka porcelany została wyłączona z majątku i stała się własnością rodziny Schlegelmilch. 23 stycznia 1945 r. zakończono produkcję w Zakładach Schlegelmilcha.

Obiekty nieruchomości ujęte w ewidencji zabytków:

Obiekt	Ulica	Nr	Czas powstania	Funkcja
Budynek mieszkalny	1 Maja	2	1 ćw. XX w.	
Budynek gospodarczy	1 Maja	3	XIX/XX w.	mieszkalna
Budynek mieszkalny	1 Maja	16	2 ćw. XX w.	
Budynek mieszkalny	1 Maja	17	XIX/XX w.	
Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza	1 Maja	19	1 ćw. XX w.	
Budynek mieszkalny	1 Maja	19 a	XIX/XX w.	
Budynek mieszkalny	Kościuszki	1	1 ćw. XX w.	
Budynek mieszkalny	Kościuszki	2	1 ćw. XX w.	
Kościół poewangelicki p.w. Zmartwychwstania Pańskiego	Kościuszki	10	1913-14 r.	kościół katolicki
Cmentarz przy kościele Zmartwychwstania Pańskiego	Kościuszki	10	XIX w.	
Budynek mieszkalny	Kościuszki	12	1 ćw. XX w.	
Budynek mieszkalny	Kościuszki	14	1 ćw. XX w.	
Budynek mieszkalny	Opolska	5	1 ćw. XX w.	
Budynek mieszkalny	Opolska	10	1 ćw. XX w.	
Budynek mieszkalno - gospodarczy	Opolska	23	1913 r.	
„Domek ogrodnika”	Opolska	28	1880 r.	mieszkalna
„Stara willa”	Parkowa	7	kon. XIX w.	
Młyn wodny w zespole pałacowym	Parkowa	9	1763 r.	brak funkcji
Czworak	Parkowa	11	2 poł. XVIII	brak funkcji
Czworak	Parkowa	11	2 poł. XVIII	brak funkcji
Bażaniarnia	Parkowa	11	XIX w.	mieszkalne
Budynek mieszkalny	Parkowa	12	kon. XIX w.	
Nadleśnictwo Tułowice (ksiegowość)	Parkowa	14	1 ćw. XIX	
Nadleśnictwo Tułowice (administracja)	Parkowa	14a	1 ćw. XX w.	
Poczta	Pocztowa	2	1 ćw. XX w.	
Budynek mieszkalny	Pocztowa	5	1 ćw. XX w.	
Budynek mieszkalny	Pocztowa	6	1 poł. XIX	
Budynek mieszkalny	Pocztowa	7	kon. XIX w.	
Budynek mieszkalny	Poprzeczna	2/4	1 ćw. XX w.	
Budynek mieszkalny	Sawickiej	21	1 poł. XX	
Budynek mieszkalny	Szkolna	2	XIX/XX w.	
Budynek mieszkalny	Szkolna	4	1 ćw. XX w.	
Budynek mieszkalny	Szkolna	8	2 poł. XIX	
Budynek mieszkalny	Szkolna	10	1 ćw. XX w.	
Budynek mieszkalny	Szkolna	12	1 ćw. XX w.	
Budynek mieszkalny	Szpitalna	5	kon. XIX w.	
Krzyż kamienny	Świerczewskiego/Sawickiej		1918 r.	
Budynek mieszkalny	Świerczewskiego	2	1897 r.	
Budynek mieszkalny	Świerczewskiego	12	1 ćw. XX w.	
Zespół fabryki „RS Tillowitz”	Świerczewskiego		XIX/XX w.	brak
Portiernia w zespole fabryki porcelitu „RS Tillowitz”	Świerczewskiego	2 D	1894 r.	handlowa
Budynek administracyjny w zespole fabryki porcelitu „RS Tillowitz”	Świerczewskiego	2 E	1904 r.	brak
Budynek piecowni w zespole fabryki porcelitu „RS Tillowitz”	Świerczewskiego		1894 r.	brak
Budynek formowni w zespole fabryki porcelitu „RS Tillowitz”	Świerczewskiego		pocz. XX w.	brak
Remiza w zespole fabryki porcelitu „RS Tillowitz”	Świerczewskiego		pocz. XX w.	
Budynek mieszkalny	Zamkowa	3	2 poł. XIX	
Kuźnia	Zamkowa	8	pocz. XIX	

Budynek mieszkalny	Zamkowa	10	1871 r.	
Budynek mieszkalny	Zamkowa	11	1 poł. XX	
Zespół pałacowo - parkowy	Zamkowa	15	4 ćw. XIX	Zespół Szkół
Pałac	Zamkowa	15	1824; 1879-89 r.	Internat Zespołu Szkół
Ogrodzenie pałacu	Zamkowa	15	4 ćw. XIX	
Stajnia w zespole pałacowym	Zamkowa	15	1 poł. XIX w.	Zespół Szkół w Tułowicach
Park w zespole pałacowym	Zamkowa	15	2 poł. XIX w.	park w Zespole Szkół w Tułowicach
Pawilon myśliwski w zespole pałacowym	Zamkowa	15	kon. XIX w.	pomocnicza
Kościół parafialny p.w. św. Rocha			1829-1840	
Epitafium Henryka von Dreske			pocz. XVII w.	
Cmentarz parafialny			XIX w.	
Dworzec	Poprzeczna		kon. XIX w.	
Budynek w zespole stacji kolejowej	Poprzeczna		kon. XIX w.	
Budynek dyrekcji odlewni		2/1	2 poł. XIX	
Budynek mieszkalny		1/16	kon. XIX w.	
Kościół filialny p.w. Matki Bożej Różańcowej			1903 r.	
Budynek mieszkalny			lata 20-30.	
Budynek przy dawnej gospodzie	Kościelna/Opolska	1	lata 20. XX w.	mieszkalna
Remiza strażacka	Kościuszki	11	1 ćw. XX w.	zakład
Ogrodzenie zespołu fabryki porcelitu „RS Tillowitz”	Świerczewskiego		kon. XIX w.	

Tylko osiem spośród tych zabytków jest prawnie chroniona (poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego), a pozostałe należy chronić uwzględniając je w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego oraz ujmując w gminnym programie opieki nad zabytkami.

2. Szydłów

Pierwsze wzmianki źródłowe na temat Szydłowa (*Schiedlow, Goldmoor, Korngut*) pochodzą z ok. 1300 r. Miejscowość znajdowała się wówczas w granicach kasztelanii niemodlińskiej, wchodzącej w skład księstwa opolskiego. Zdaniem językoznawców nazwa wsi nawiązuje do nazwy osobowej *Szydło*, tudzież od nazwy *szydło* zapożyczony z gwary łowieckiej, które oznacza rodzaj poroża byka jelenia lub kozła, w którym to porożu znajduje się przynajmniej jedna, niebezpieczna dla innych osobników tyka pozbawiona odnóg. Od zarania dziejów, ze względu na specyficzne położenie miejscowości wśród borów Puszczy Śląskiej (dziś jej pozostałość – Bory Niemodlińskie), mieszkańcy eksploatowali okoliczne lasy. Z czasem zaczęto również korzystać z gliniastych gleb, pokładów torfu i wapna oraz różnego typu drzewostanu. W 1783 r. wieś liczyła 86 mieszkańców, 17 gospodarstw tzw. zagrodników oraz 3 gospodarstwa wolnych chłopów. Dynamiczny rozwój miejscowości nastąpił w XIX w., z powodu rozpoczęcia na dużą skalę eksploatacji pokładów torfu oraz budowy linii kolejowej relacji Opole-Nysa oraz Szydłów-Lipowa Śląska (1887 r.) i usytuowanie węzłowej stacji w Szydłowie w miejscu jej obecnego położenia.

W 1913 r. w Szydłowie wzniesiono w stylu barokowym kościół p.w. św. Józefa, oblubieńca Najświętszej Marii Panny (wcześniej mieszkańcy uczęszczali do świątyni w Prądach). Materiały budowlane tj. cegły i dachówki pochodziły z miejscowej cegielni, natomiast bazaltowy kamień na podmurówkę rolnicy przywozili z Rutek. Według miejscowych przekazów, pierwsze nabożeństwa odprawiano już w trakcie budowy, pośród nastroszonych rusztowaniami surowych

murów. Konsekracja szydłowskiej świątyni miała miejsce w niedzielę, 27 lipca 1913 r. W roku następnym prace budowlane zakończono, stąd w źródłach jako datę ukończenia budowy przyjmuje się rok 1914. We wsi stała również kapliczka, którą według legendy ufundowała cesarzowa Maria Teresa. W kapliczce umieszczona była cenna XVI-wieczna drewniana figura św. Marii Magdaleny unoszącej naczynie liturgiczne.

W 1936 r. w miejscowości znajdowały się: 2 gospody (w tym jedna w budynku dworca kolejowego), 3 rzeźnie, 3 sklepy z towarami kolonialnymi, 2 piekarnie, punkt sprzedaży węgla i nawozów sztucznych, stolarnię, zakład szewski, zakład krawiecki oraz zakład naprawy urządzeń mechanicznych. W 1939 r. wieś liczyła 921 mieszkańców zamieszkujących 100 domostw.

W Szydłowie do połowy lat 30. XX w. funkcjonował parowy tartak „Isamühle”. W końcu XIX w. rozpoczęto kopanie złóż torfu z obszaru bagien (niem. Torfwald) usytuowanych na północ od kolejowej stacji Szydłów. Do 1925 r. wyeksploatowano ok. 200 ha torfowisk. Przełomem w dziedzinie wykorzystywania ilastych gleb zasobnych w surowiec do produkcji cegły, było wybudowanie w 1910 r. nowoczesnego zakładu ceramicznego (*Thaler's Tonwerke Schiedlow*) przez Hermanna Thalera – szydłowianina z urodzenia, który posiadał duże zakłady w Lewinie Brzeskim. Na początku swego funkcjonowania zakład specjalizował się w produkcji dachówek, lecz z latami produkcję wielokrotnie przystosowywano do zmieniających się potrzeb ówczesnego rynku, rozszerzając wachlarz produktów. Dziś cegielnia znajduje się w rękach prywatnych a produkcja wyrobów ceramicznych wciąż trwa tak jak przed laty, zachowując swego rodzaju ciągłość tradycji wyrobu cegły w tej okolicy.

Obiekty nieruchomości ujęte w ewidencji zabytków:

Obiekt	Ulica	Nr	Czas powstania	Obecna funkcja
Budynek mieszkalny	Kościelna	15	1933 r.	
Gospoda	Kościelna/Opolska	1	1856 r.	mieszkalna
Kościół filialny p.w. św. Józefa Oblubieńca NMP	Kościelna		1913-14 r.	
Budynek mieszkalny	Kwiatowa	5	1930 r.	
Budynek mieszkalno - gospodarczy	Opolska	3	kon. XIX w.	brak
Piekarnia	Opolska	5	1 ćw. XX w.	mieszkalna
Budynek mieszkalny	Opolska	23	XIX/XX w.	brak
Budynek mieszkalny	Opolska	25	1 ćw. XX w.	
Budynek mieszkalny	Opolska	39	1873 r.	
Cegielnia			XIX/XX w.	
Dworzec kolejowy	Kolejowa	1	ok. 1880-1890	
Budynek w zespole stacji kolejowej	Kolejowa	1	4 ćw. XIX w.	
Budynek w zespole stacji kolejowej	Kolejowa	1	4 ćw. XIX w.	brak
Parowozownia w zespole stacji kolejowej	Kolejowa	1	4 ćw. XIX w.	brak
Kapliczka			1 poł. XIX w.	
Budynek przy dawnej gospodzie	Kościelna/Opolska	1	lata 20. XX w.	mieszkalna
Budynek mieszkalny	przy cegielni		lata 20-30. XX	łazienka
Budynek mieszkalny	przy cegielni		pocz. XX w.	
Budynek mieszkalny	przy cegielni		pocz. XX w.	
Zespół budynków gajówki Dębowiec	w obrębie Leśnictwa Dębowiec (Ochodze), przy drodze opolskiej		stodoły - XIX w., budynek mieszkalny z towarzyszącym budynkiem gospodarczym - 1906 r.	budynki gospodarcze

Spośród tych zabytków tylko zespół obiektów stacji kolejowej jest prawnie chroniony (poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego), a pozostałe należy chronić uwzględniając je w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego oraz ujmując w gminnym programie opieki nad zabytkami.

3. Goszczowice

Pierwsze wzmianki źródłowe na temat Goszczowic (*Goschtiz, Guschwitz, Buchengrund, Goszczyce*) pochodzą z ok. 1300 r. Miejscowość znajdowała się wówczas w granicach kasztelanii niemodlińskiej, wchodzącej w skład księstwa opolskiego. Zdaniem językoznawców nazwa wsi pochodzi od staropolskiego imienia *Gost(a)*, skróconego od *Gościstawa* lub *Gościmira*. Pierwotnie były to *Gościce*, a pod wpływem niem. *Guschwitz* pojawił się wariant potoczny *Guświce*. Obowiązująca od 1936 r. nazwa *Buchengrund* oznaczająca „miejsce, na którym rosną buki” nie nawiązywała do nazwy pierwotnej.

Miejscowość należała do państwa stanowego Niemodlin (*Herrschaft Falkenberg*), a z Tułowicami łączyło ją sąsiedztwo i las podlegający Nadleśnictwu w Tułowicach. W 1885 r. część gruntów Goszczowic – przeważnie las – została przekazana na potrzeby poligonu wojskowego w Łambinowicach. Na początku XX w. we wsi zajmującej powierzchnię 460 ha mieszkało 510 mieszkańców, którzy zamieszkiwali 85 domów. Prawie wszyscy mieszkańcy byli wyznania katolickiego. We wsi funkcjonowała trzyklasowa szkoła katolicka (wzniesiona w 1885 r.) oraz przedszkole. Były tu też 3 zajazdy i 2 sklepy. Swoje usługi proponowali: krawiec, szewc, handlarz końmi oraz wytwórca koszyków.

W 1903 r. wzniesiono kościół filialny p.w. Matki Bożej Różańcowej. Goszczowice należały wówczas do parafii Przechód, a w latach 1930-1945 do nieistniejącej już parafii w Kluczniku. W 1945 r. wieś przyłączono do parafii w Tułowicach. Ostatni generalny remont kościoła został przeprowadzony w 2002 r. Wokół kościoła położono chodnik z płyt betonowych, zaś przed kościołem wykonano podjazd, głównie dla osób niepełnosprawnych. Warto nadmienić, iż nieco wcześniej kościół ten otrzymał nowe żyrandole i okna z witrażami: św. Rocha, św. Anny, Matki Bożej Lourdzkiej, Matki Bożej Fatimskiej, św. Rodziny i św. Floriana. Pod chórem zamontowano witraże z liliami. Obok kościoła znajduje się budynek katechetyczny (salka), zbudowany w latach 1986-1987.

Za wsią, w kierunku Łambinowic, znajduje się zabytkowy cmentarz katolicki z 1900 r.

Obiekty nieruchomości ujęte w ewidencji zabytków:

Obiekt	Nr	Czas powstania
Kościół p.w. Matki Bożej Różańcowej w Goszczowicach		1903 r.
Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza	1	1899 r.
Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza	2	XIX/XX w.
Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza	3	1921 r.
Stodoła	5	1 ćw. XX w.
Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza	6	1930 r.
Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza	8	1 ćw. XX w.
Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza	12	1 ćw. XX w.
Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza	13	1 ćw. XX w.
Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza	15	1 ćw. XX w.
Budynek mieszkalno - gospodarczy	16	1 ćw. XX w.
Budynek mieszkalno - gospodarczy	19	1 ćw. XX w.
Zabudowa gospodarcza	21	1 ćw. XX w.
Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza	23	XIX/XX w.
Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza	27	1 ćw. XX w.

Budynek mieszkalno - gospodarczy	28	1 ćw. XX w.
Stodoła	28	1 ćw. XX w.
Budynek mieszkalno - gospodarczy	29	1 ćw. XX w.
Zabudowa gospodarcza	29	1 ćw. XX w.
Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza	30	1 ćw. XX w.
Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza	31	XIX/XX w.
Budynek mieszkalny	32	pocz. XX w.
Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza	33	1 ćw. XX w.
Budynek mieszkalno - gospodarczy	35	1 ćw. XX w.
Budynek mieszkalny	37	1 ćw. XX w.
Budynek mieszkalny	38	1 ćw. XX w.
Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza	39	1 ćw. XX w.
Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza	41	1896 r.
Budynek mieszkalny	42	pocz. XX w.
Budynek mieszkalno - gospodarczy	45	1 ćw. XX w.
Budynek mieszkalno - gospodarczy	46	XIX/XX w.
Budynek mieszkalny	47	1 ćw. XX w.
Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza	48	1 ćw. XX w.
Rogatka	49a	kon. XIX w.
Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza	50	1 ćw. XX w.
Budynek mieszkalno - gospodarczy	51	1932 r.
Budynek mieszkalny	52	1 ćw. XX w.
Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza	53	XIX/XX w.
Budynek mieszkalny	54	1 ćw. XX w.
Budynek mieszkalno - gospodarczy	55	1912 r.
Budynek mieszkalny	56	1924 r.
Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza	57	1 ćw. XX w.
Budynek mieszkalny	58	1 ćw. XX w.
Budynek mieszkalny	60	1 ćw. XX w.
Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza	61	1 ćw. XX w.
Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza	62	1928 r.
Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza	63	1 ćw. XX w.
Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza	64	1 ćw. XX w.
Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza	34	XIX/XX w.
Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza	66	1 poł. XX w.
Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza	67	1906 r.
Budynek mieszkalno - gospodarczy	69	1 ćw. XX w.
Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza	71	1 ćw. XX w.
Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza	73	1 ćw. XX w.
Stodoła	73	1 ćw. XX w.
Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza	75	1 poł. XX w.
Budynek mieszkalno - gospodarczy	77	kon. XIX w.
Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza	79	1 ćw. XX w.
Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza	81	1 ćw. XX w.
Stodoła	81	1 poł. XX w.
Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza	83	1 ćw. XX w.
Budynek mieszkalny	85	1 ćw. XX w.
Budynek mieszkalny	87	1 ćw. XX w.
Budynek mieszkalno - gospodarczy	89	1 ćw. XX w.
Stodoła	89	1 ćw. XX w.
Budynek mieszkalny	91	1 ćw. XX w.
Budynek mieszkalno - gospodarczy	93	1 ćw. XX w.
Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza	95	1 ćw. XX w.

Żaden z wymienionych w powyższej tabeli zabytków nie jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego.

4. Skarbiszowice

Pierwsze wzmianki źródłowe na temat Skarbiszowic (*Sybethicz, Seifersdorffz, polnisch Sczebrachtzuez, Seifersdorf, Sczebrachcice*) pochodzą z ok. 1300 r. Zdaniem językoznawców pierwotna nazwa miejscowości brzmiała *Sybovice* lub *Zybovice*; niemiecka nazwa osobowa *Sieboth* (Sigibodo Gott) przyjęta została od polszczyzny jako *Zybot* z rodzimym przyrostkiem – *ice*.

W średniowieczu miejscowość była dobrem rycerskim. Być może jej właścicielem był rycerz, od którego imienia miejscowość przyjęła nazwę. W 2 połowie XVI w. miejscowość należała do Heinricha von Dreske zmarłego w 1598 r. właściciela Tułowic i Skarbiszowic. W 1693 r. pan dóbr niemodlińskich hrabia Zygfryd Erdmann von Zierotin nabył liczące 6 zagród i 18 chałupników Skarbiszowice płacąc 7500 talarów. Syn zmarłego w 1708 r. Zygfryda Erdmanna, Franciszek Ludwik von Zierotin podzielił dobra tułowickie na dwa klucze: niemodliński i tułowicki, do którego należały: Tułowice, Siedliska, Szydłów, Ligota Tułowicka, Sady, Skarbiszowice, Tułowice Małe (Przyłogi), Wydrowice i Rutki koło Ligoty. Pod koniec XVIII w. we wsi zajmującej powierzchnię 426 ha znajdowało się 66 domów, a zamieszkiwało ją 472 mieszkańców. We wsi funkcjonowała dwuklasowa szkoła katolicka. Katolicy i ewangelicy uczęszczali do kościołów w Tułowicach, a w Skarbiszowicach znajdował się jedynie kapliczka. W 1824 r. wieś wraz z kilkoma okolicznymi miejscowościami weszła w skład nowo powstałego państewka stanowego Tułowice, którego właścicielem został hrabia Ludwig von Praschma. W 1835 r. Skarbiszowice wraz z okolicznymi folwarkami za sumę 235400 talarów nabył Ernst von Falkenberg-Ludwigsdorf. W latach 30. XIX w. we wsi stało 55 domów, w których mieszkało 325 mieszkańców, w tym 37 ewangelików, którzy uczęszczali na msze św. Do kościoła w Niemodlinie, a katolicy – do kościoła w Tułowicach. We wsi funkcjonowała jednoklasowa szkoła katolicka (1818 r.), cegielnia, wiatrak oraz odkrywka darniowej rudy żelaza. Hodowano 640 owiec merynosów i 190 sztuk bydła. We wsi była też gospoda oraz 6 warsztatów rzemieślniczych. Katolicy uczęszczali na msze św. do kościoła w Prądach.

Na początku lat 80. XIX w. właścicielem majątku w Skarbiszowicach był hrabia Fred von Falkenberg-Ludwigsdorf, a dzierżawcą niejaki Hopffe, który jednocześnie dzierżawił pobliskie Wydrowice. Powierzchnia majątku liczyła 207 ha, z tego 173 ha gruntów ornych, 18 ha łąk, 5 ha lasu wyrębowego, 4 ha wody i 7 ha podwórza gospodarczego z przyległościami. Renta gruntowa wynosiła 3135 marek. W majątku hodowano 10 koni i 72 sztuki bydła (w tym 3 krowy). Pracował też cegielnia. W połowie lat 90. XIX w. właścicielem majątku w Skarbiszowicach był Konrad baron Schellendorf, a dzierżawcą niejaki Braulitz. Powierzchnia majątku liczyła 546 ha, z czego grunty orne zajmowały 157 ha. Renta gruntowa wynosiła 4413 marek. W dalszym ciągu pracowała cegielnia. Na początku XX w. hrabia Konrad zaprzestał dzierżawienia majątku i ustanowił nadzorcę. Pierwszym był niejaki Kabitz, a po nim Ziffer, który pełnił tę funkcję do czasu parcelacji majątku w 1931 r. W 1 połowie XX w. Skarbiszowice były wioską robotniczą i chłopską zamieszkaną przez 472 mieszkańców. We wsi funkcjonowała dwuklasowa szkoła wyposażona w małe boisko oraz 2 sklepy, oberża, piekarnia i kuźnia. Około 1940 r. powstało również przedszkole. Nie pracowały już cegielnia i wiatrak. We wsi był również cmentarz i kapliczka.

We wsi zachował się zespół folwarczny położony ok. 500 m na pd. - zach. od zabudowań wsi, po południowej stronie drogi z Tułowic. Prawdopodobnie najstarsza siedziba właścicieli Skarbiszowic sięga korzeniami XIII w. Następnie średniowieczną siedzibę przebudowano w 2 połowie XVI w. na dwór. Ponownej przebudowy dworu dokonano w 1 połowie XVII w. oraz częściowo w XIX w. Dwór wzniesiono na planie prostokąta o wymiarach 25x8 m, był to budynek parterowy, wysoko podpiwniczony, murowany z kamienia polnego łamanego do wysokości piwnic, powyżej ceglany, sklepienie kolebkowo piwnice zajmowały całą szerokość budynku. Budowla przykryta była dachem dwuspadowym krytym łuplinem, a w elewacji tylnej znajdowały się wąskie okna oraz ślady dekoracji sgraffitowej.

Obiekty nieruchome ujęte w ewidencji zabytków:

Obiekt	Nr	Czas powstania	Funkcja
Zabudowania folwarczne		1 poł. XIX w.	
Budynek mieszkalny i obora w zespole folwarcznym	16	1 poł. XIX w.	
Czworak w zespole folwarcznym	20	1 poł. XIX w.	mieszkalno-gospodarcza
Wozownia w zespole folwarcznym		1 poł. XIX w.	
Budynek mieszkalny	7	1 ćw. XX w.	
Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza	17	1886 r.	
Stodoła	17	4 ćw. XIX w.	brak
Budynek mieszkalny	19	1 ćw. XX w.	brak
Budynek mieszkalno - gospodarczy	21	1 ćw. XX w.	
Budynek mieszkalny	23	2 ćw. XX w.	
Budynek mieszkalny	41	1931 r.	
Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza	46	2 ćw. XX w.	
Budynek mieszkalno - gospodarczy	47	1 ćw. XX w.	
Budynek mieszkalny	48	XIX/XX w.	
Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza	51	1916 r.	
Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza	52	1 ćw. XX w.	
Budynek mieszkalno - gospodarczy	52a	1 ćw. XX w.	
Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza	62	1934 r.	
Leśnictwo święty Hubert	65	XIX/XX w.	siedziba Nadleśnictwa
Budynek mieszkalny	66	1 ćw. XX w.	
Budynek mieszkalny	67	1 ćw. XX w.	
Budynek mieszkalny	70	1920 r.	
Cegielnia	5	pocz. XX w.	brak
Kapliczka		1 poł. XIX w.	

Spośród tych zabytków tylko zespół folwarczny jest już prawnie chroniony (poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego), pozostałe należy chronić uwzględniając w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego oraz ujmując gminnym programem opieki nad zabytkami.

5. Ligota Tułowicka

Pierwsze wzmianki źródłowe na temat Ligoty Tułowickiej (*Elgotha, Ligotha, Ellguth, Ellgut Falkenberg, Ellguth-Tillowitz, Steinaugrund*) pochodzą z ok. 1376 r. Zdaniem etymologów, nazwa miejscowości pochodzi od staropolskiego wyrazu *lgota*, co oznaczało osadę zwolnioną na pewien czas od chwili założenia z płacenia czynszów i danin.

Miejscowość położona nad Ścinawą Niemodlińską. W 1595 r. wdowa po zmarłym cztery lata wcześniej Baltazarze von Pückler nabyła za sumę 15500 talarów Ligotę Tułowicką, a w 1604 r. Tułowice. Wieś należała do majątku Tułowice. Dobra szlacheckie tworzyły dominium o powierzchni ponad 5700 ha, z czego 4900 ha zajmował las. Na terenach dóbr znajdowały się kamieniołomy bazaltu, kopalnia gliny ceramicznej oraz młyn wodny. Dzieci uczęszczały do powstałej w 1803 r. trzyklasowej szkoły katolickiej w Tułowicach, a katolicy do tułowickiego kościoła parafialnego w Tułowicach.

Od XVI w. we wsi znane są tradycje młynarskie. W początkach XVIII w. młyn w Ligocie Tułowickiej obok trzech innych okolicznych młynów połączony był z tartakiem co przynosiło właścicielom dodatkowe dochody. Zachowany do dziś budynek dawnego młyna pochodzi

z połowy XIX w. Usytuowany jest on na pn. krańcu wsi, nieopodal mostu na Ścinawie Niemodlińskiej, nad wąskim, wyschniętym kanałem. Prawdopodobnie początkowo młyn był napędzany przez pionowe koło młyńskie. W późniejszym czasie – być może na przełomie XIX/XX w. – zastąpiono je poziomą turbiną. Być może młyn ten przestał pełnić swoją funkcję w

latach 30. XX w. Około 1850 r. w zachodniej części wsi, nad dopływem Ścinawy Niemodlińskiej, blisko drogi wojewódzkiej nr 405 wzniesiono młyn zbożowy. Budynek młyna wzniesiono

w technologii tradycyjnej, a jego surowa architektura podporządkowana był funkcji. Prawdopodobnie młyn ten nie był już użytkowany już od początków XX w. W 1966 r. obiekt wpisano do rejestru zabytków.

Obiekty nieruchomości ujęte w ewidencji zabytków:

Obiekt	Nr	Czas powstania	Funkcja
Budynek mieszkalny	1	1929 r.	
Młyn wodny	21	XIX w.	mieszkalno-gospodarcza
Budynek mieszkalny	24	1 ćw. XX w.	
Budynek mieszkalny	26	1900 r.	
Budynek mieszkalny	29	1925 r.	
Budynek mieszkalny	31	1 ćw. XX w.	
Budynek mieszkalno - gospodarczy	32	1903 r.	
Budynek mieszkalny	33	1901 r.	
Budynek mieszkalno - gospodarczy	35	XIX/XX w.	
Budynek mieszkalny	36	1 ćw. XX w.	
Budynek mieszkalny	37	1 ćw. XX w.	
Budynek mieszkalny	42	XIX/XX w.	
Kapliczka		XIX w.	

Spośród tych zabytków tylko dom nr 21 (dawny młyn wodny) jest prawnie chroniony (wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego) pozostałe należy chronić uwzględniając w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego oraz ujmując w gminnym programie opieki nad zabytkami.

IV. Ochrona Zabytków w Gminie Tułowice – stan prawny

1. Rejestr Zabytków

Obiekty, zespoły i założenia urbanistyczne wpisane do rejestru zabytków objęte są rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z *Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz.U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568). Sposób i tryb wydawania pozwoleń na prace w zabytku reguluje *Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 09 czerwca 2004 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich i architektonicznych, a także innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych i poszukiwań ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych* (Dz.U. z 2004 r. Nr 150, poz. 1579). Wszelkie prace w obiekcie wpisanym do rejestru zabytków wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Rejestr zabytków nieruchomych obejmuje 11 decyzji o wpisie do rejestru zabytków (załącznik nr 1), w tym:

- kościoły – 0,
- kaplice – 0,
- cmentarze – 0,
- pałace i dwory – 1
- zabudowa folwarczna – 1,
- parki – 1,
- aleje – 0,
- architektura przemysłowa – 3
- zabudowa gospodarcza – 2
- zabudowa mieszkaniowa – 2

Zabytki te podlegają pełnej ochronie konserwatorskiej, co oznacza, że wszelkie prace przy nich (oraz badania naukowe) wymagają uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Indywidualny wpis do rejestru rodzi szereg skutków prawnych, m.in. ulg podatkowych. Między innymi jest on również warunkiem koniecznym do ubiegania się o pomoc finansową na konserwację zabytku ze środków publicznych.

Warto dodać, że szczególną formą wpisu do rejestru jest wpis zespołowy, obszarowy. Dotyczy zwłaszcza średniowiecznych założeń miejskich w granicach murów obronnych, szczególnie cennych osiedli, cennych założeń ruralistycznych, zespołów pałacowo - parkowo-folwarcznych, czy też zespołów architektury przemysłowej. Wymagane jest pozwolenie na prace wojewódzkiego konserwatora zabytków w stosunku do zmian zewnętrznych budynków w bryle i w elewacji. Wpis chroni rozplanowanie historyczne, układ ulic i budynków oraz ich wygląd zewnętrzny.

Za szczególnie cenne zespoły z terenu Gminy Tułowice uznano:

- zespół pałacowo – parkowo – folwarczny w Tułowicach
- zespół obiektów stacji kolejowej w Szydłowie.

Rejestr zabytków ruchomych obejmuje 4 obiekty zabytkowe ruchome, w tym kolekcję porcelany i wyrobów porcelitowych z wzorcowni Fabryki Porcelitu (załącznik nr 2).

Do rejestru zabytków nie został wpisany żaden zabytek archeologiczny z terenu gminy Tułowice.

Obecnie dla gminy Tułowice sporządzono na zlecenie Opolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków 13 kart dla zabytków ruchomych oraz 24 karty ewidencyjne zabytków architektury i budownictwa (tzw. karty białe) dla następujących obiektów:

1. Ligota Tułowicka – zbożowy młyn wodny,
2. Ligota Tułowicka – młyn wodny, obecnie budynek mieszkalno – gospodarczy nr 21,
3. Skarbiszowice – zespół folwarczny,
4. Szydłów – zespół stacji kolejowej,
5. Szydłów – dworzec kolejowy,
6. Szydłów – nastawnia kolejowa,
7. Szydłów – parowozownia,
8. Tułowice – założenia pałacowo–parkowo–folwarczne,
9. Tułowice – pałac,
10. Tułowice – dwojak, obecnie dom,
11. Tułowice – zespół nadleśnictwa,
12. Tułowice – stróżówka,
13. Tułowice – zespół dawnej fabryki porcelany i porcelitu, ul. Świerczewskiego,
14. Tułowice – budynek administracyjny w zespole dawnej fabryki,
15. Tułowice – budynek portierni w zespole dawnej fabryki,
16. Tułowice – budynek piecowni w zespole dawnej fabryki,
17. Tułowice – blok zabudowy produkcyjno – magazynowej w zespole dawnej fabryki,
18. Tułowice – budynek warsztatu mechanicznego i kuźni w zespole dawnej fabryki,
19. Tułowice – budynek formowni i odlewni w zespole dawnej fabryki,
20. Tułowice – remiza zakładowej straży pożarnej w zespole dawnej fabryki,
21. Tułowice – dawny młyn wodny – zespół, ul. parkowa 9-11,
22. Tułowice – budynek produkcyjno – mieszkalny, ul. Parkowa 9,
23. Tułowice – dawna bażanciarnia, budynek mieszkalny, ul. Parkowa 11,
24. Tułowice – maszyny i urządzenia młyńskie, ul. Szkolna 11.

Docelowo wszystkie obiekty wpisane do rejestru zabytków powinny posiadać swoją kartę ewidencyjną zabytków architektury i budownictwa.

W archiwum zakładowym Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Opolu znajdują się również trzy karty cmentarzy:

1. Karta cmentarza w Szydłowie (z 2 poł. XIX w.)
2. Karta cmentarza w Tułowicach (przy kościele ewangelickim)
3. Karta cmentarza w Tułowicach (cmentarz parafialny założony ok. 1829 r.)

2. Gminna Ewidencja Zabytków

Zgodnie z art. 22 *Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Ewidencją zostają objęte zespoły i obiekty o istotnych, lokalnych walorach historycznych,

kulturowych i krajobrazowych. Obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków nieruchomości spoczywa na wójcie (burmistrzu, prezydencie) gminy (art. 22 pkt. 4 *Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*). Gminna ewidencja zabytków ma formę zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy, objętych równocześnie wojewódzką ewidencją zabytków prowadzoną przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Gminna ewidencja nie jest dokumentem zamkniętym; winna być uzupełniana, aktualizowana i weryfikowana.

W 2007 r. została opracowana *Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Tułowice*, zawierająca obiekty, w tym również i te nie ujęte w ewidencji i rejestrze wojewódzkim.

2.2. Gminna Ewidencja Zabytków – zabytki nieruchome

Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Tułowice zawiera również obiekty prawnie chronione poprzez wpis do Rejestru Zabytków Województwa Opolskiego.

Z gminy Tułowice ewidencją objęto 191 obiektów. Gminna Ewidencja Zabytków – w formie kart adresowych (również w wersji elektronicznej) przechowywana jest w Urzędzie Gminy Tułowice (załącznik nr 4).

Za kryteria decydujące o wpisie obiektu do ewidencji przyjęto:

- czas powstania – nie później niż lata 50 XX w.;
- stopień zachowania walorów zabytkowych;
- funkcja obiektu i wpływ jego formy na ogólny charakter zabudowy miejscowości;
- wartość historyczna i artystyczna.

2.3. Gminna Ewidencja Zabytków – zabytki archeologiczne

W *Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Tułowice* ujęto 24 stanowiska archeologiczne odkryte w trakcie badań powierzchniowych prowadzonych w ramach programu badawczego Archeologiczne Zdjęcie Polski (załącznik nr 3). Żadne ze stanowisk nie jest wpisane do rejestru zabytków (załącznik nr 3). Ewidencja obejmuje takie zabytki archeologiczne jak:

- grodziska – 2
- kurhan – 1
- osady produkcyjne – 1

Ochrona archeologicznego dziedzictwa kulturowego może przybierać różne formy. Jak już wcześniej określono istnieją cztery ustawowe formy ochrony zabytków. Pierwszą i najważniejszą z nich jest wpis do rejestru zabytków. Niestety, na terenie województwa opolskiego wpisano do rejestru 1155 stanowisk, tj. około 10% wszystkich znanych stanowisk. Kolejne formy ochrony dziedzictwa kulturowego, w tym archeologicznego, nie obejmują jak dotąd na terenie województwa opolskiego stanowisk archeologicznych. Bowiem żadne stanowisko nie zostało uznane za pomnik historii, ani nie utworzono parku kulturowego. Czwarta forma – miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego – jest szeroko wykorzystywana przez archeologiczne służby konserwatorskie jako ważny instrument ochrony zabytków. Informacje te zawarte w planach zagospodarowania przestrzennego gmin powodują, że wszystkie znane stanowiska ujęte w wojewódzkiej ewidencji archeologicznej mogą być dokładniej chronione już na etapie projektowania inwestycji.

3. System ochrony krajobrazu kulturowego gminy w dokumentach prawa miejscowego

Ustalenia zawarte w miejscowych planach zagospodarowania, jako jedna z form ochrony zabytków, są podstawą do prawnych działań w tym kierunku. Zgodnie z *Ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.* w planach należy uwzględniać zapisy

krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 18 ust. 1). W planie bierze się pod uwagę zasięg stref ochrony konserwatorskiej wyznaczonych zgodnie z jednolitą metodą ustalania obszarów pod ochronę konserwatorską opracowaną w 1990 r. przez Zespół Ekspertów Międzynarodowej Komisji d/s Rewaloryzacji Miast i Zespołów Staromiejskich. Wyróżnia się następujące strefy ochrony konserwatorskiej:

„A” – strefa pełnej ochrony, do bezwzględного zachowania, obejmująca obszary o dobrze zachowanej historycznej strukturze przestrzennej.

„B” – strefa obejmująca obszar podlegający rygorom w zakresie utrzymania zasadniczych elementów rozplanowania oraz charakteru i skali zabudowy.

„K” – strefa ochrony krajobrazu związanego z zespołem zabytkowym.

„W” – strefa ochrony archeologicznej.

„E” – strefa ochrony ekspozycji, głównie przez wyznaczanie terenów wyłączonych spod zabudowy.

„OW” – strefa obserwacji archeologicznych

Gmina Tułowice posiada miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (uchwała nr X/80/03 z dnia 23 października 2003 r. z późniejszymi zmianami). Zawiera on ustalenia planu i rysunki planu stanowiące załączniki nr 1 i nr 2 w skali 1:10000 wraz z rysunkami obejmującymi wsie: Goszczowice, Ligota Tułowicka, Skarbiszowice, Tułowice, Szydłów stanowiącymi odpowiednio załączniki nr 3, 4, 5, 6 i 7. Rozdział VIII niniejszej uchwały zawiera zasady ochrony wartości kulturowych. Ochroną prawną w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ujęto następujące obiekty wpisane do rejestru zabytków województwa opolskiego oraz

w ewidencji PSOZ UW Opole:

Miejscowość	Obiekt zabytkowy	Numer rejestru/ewidencja
Ligota Tułowicka	młyn wodny	1653/66
Skarbiszowice	dwór, ob. dom nr 30/32	1016/65
Skarbiszowice	zabudowa folwarczna	1661/66
Tułowice	kościół parafialny pw. św. Rocha	ewidencja
Tułowice	kaplica cmentarna	ewidencja
Tułowice	ogrodzenie przy kaplicy cmentarnej	ewidencja
Tułowice	zespół pałacowy z zabudowaniami – pałac, d. młyn wodny, czworak	1018/65
Tułowice	stajnia pałacowa	ewidencja
Tułowice	Park krajobrazowy	108/84
Tułowice	budynek fabryczny (Zakłady Porcelitu)	ewidencja
Tułowice	portiernia fabryki	ewidencja
Tułowice	ogrodzenie fabryki	ewidencja
Tułowice	willa dzierz. fabryki tzw. „Stara Willa” d. szpital dziecięcy	02/2001
Tułowice	dom mieszkalny (Dyrekcja Odlewni Żeliwa)	ewidencja
Tułowice	dom mieszkalny róg Kościuszki, 1 Maja	ewidencja
Tułowice	Dom mieszkalny ul. Pocztowa 6	1662/66
Tułowice	Dom mieszkalny ul. Pocztowa 7	ewidencja
Tułowice	budynek administracyjny w zespole fabryki porcelany „RS Tillowitz” ul. Świerczewskiego 2E	2374/97
Tułowice	dom mieszkalny ul. Szkolna 8	ewidencja
Tułowice	dom mieszkalny ul. Zamkowa 3	ewidencja

Ochroną objęto również następujące stanowiska archeologiczne:

Miejscowość	Lokalizacja	Typ stanowiska
Goszczowice	dz. gr. nr 76	osada
Goszczowice	dz. gr. nr 72	kurhan
Ligota Tułowicka	brak lokalizacji	punkt osadniczy
Ligota Tułowicka	„	punkt osadniczy
Ligota Tułowicka	„	grodzisko
Ligota Tułowicka	„	śląd osadnictwa
Ligota Tułowicka	„	śląd osadnictwa
Tułowice	położone ok. 1500m na płn.-wsch. od kościoła , ok. 1000m na pół. wsch. od stacji kolejowej	punkt osadniczy
Tułowice	położone pomiędzy torami a drogą, ok. 500m na pół.- wsch. od mostu kolejowego gr. nr 297	obozowisko
Skarbiszowice	położone przy zachodnim wylocie wsi, na południe od kapliczki, przy rozwidleniu dróg, na zabudowanym obecnie terenie.	grodzisko
Skarbiszowice	brak lokalizacji	śląd osadnictwa
Skarbiszowice	brak lokalizacji	punkt osadniczy
Tułowice	położone na zachód od torów kolejowych, ok. 200m na północ od mostu kolejowego dz. gr. nr 269,270	punkt osadniczy
Tułowice	brak lokalizacji	punkt osadniczy
Tułowice	brak lokalizacji	punkt osadniczy
Tułowice	brak lokalizacji	punkt osadniczy
Ligota Tułowicka	brak lokalizacji	punkt osadniczy
Ligota Tułowicka	brak lokalizacji	śląd osadniczy
Ligota Tułowicka	dz. gr. nr 339/2, 340, 352	punkt osadniczy, osada
Ligota Tułowicka	dz. gr. nr 389	punkt osadniczy
Skarbiszowice	brak lokalizacji	punkt osadniczy
Skarbiszowice	brak lokalizacji	śląd osadniczy

W *Miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy Tułowice* uwzględnione zostały zagadnienia i wytyczne konserwatorskie zawarte w nieobowiązującej już *Ustawie z dnia 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury i muzeach* (Dz.U. nr 10, poz. 48 z późniejszymi zmianami). Postuluje się aby **przy najbliższej aktualizacji** miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Tułowice wyznaczyć dla każdej miejscowości podane wyżej strefy ochrony konserwatorskiej. Zaznacza się jednak, że dokładne wyznaczenie stref ochrony nie jest możliwe wyłącznie w oparciu o analizę stanu istniejącego. Niezbędna jest jego szczegółowa konfrontacja ze źródłami historycznymi. Ważne jest również aby podczas aktualizacji miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Tułowice uwzględnić kwestie dotyczące ochrony zabytków wynikające z ustawy z *Ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.* Art 18. ust 1 obowiązującej obecnie ustawy wprowadza obowiązek uwzględniania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w bardzo szerokim i kompleksowym zakresie. Warto przy tym pamiętać, że ustalenia ochrony zabytków zawarte w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego nabrały szczególnego znaczenia z chwilą wejścia w życie ustawy z dnia 27 marca 2003 r. *o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* (Dz.U. Nr 80, poz. 717).

V. Założenia programowe

1. Główne cele polityki gminnej związane z ochroną zabytków

Spośród zewidencjonowanych obiektów najczęściej stanowi własność prywatną. Obejmuje ona łącznie 77 % zabytkowych zasobów gminy. W tym miejscu należy jednak zaznaczyć, że jest to własność rozproszona. W większości są to osoby fizyczne, do których należą głównie domy mieszkalne oraz zabudowania gospodarczo-mieszkalne. Własność państwową stanowi 2,6% zasobu, a 4,2% to zabytki o nieustalonej formie własności. Własność wyznaniową stanowi 4,7 % zabytkowych zasobów gminy. Własność tę reprezentują kościoły: rzymsko-katolickie i ewangelicki. Należą do niej wszystkie kościoły, plebanie i część kapliczek.

Własność komunalną gminy stanowi jedynie 6,3 % zasobów zabytkowych. Są to przede wszystkim budynki mieszkalne (ul. Sawickiej 21, ul. Szkolna 10, ul. Świerczewskiego 2 i 12), zespół pałacowo-parkowy (ul. Zamkowa 15: pałac, park, ogrodzenie pałacu, stajnia i pawilon myśliwski) oraz budynek mieszkalny w Tułowicach Małych (nr 1/16). Wśród obiektów należących do tej formy własności przeważają kamienice miejskie.

Główne cele polityki gminnej związanej z ochroną zabytków to:

- planowanie i konsekwentne realizowanie działań samorządowych w zakresie ochrony zabytków;
- racjonalne wykorzystanie gminnych funduszy na prace ratownicze, konserwatorskie i dokumentacyjne;
- uznanie znaczenia dziedzictwa kulturowego w rozwoju gminy;
- powiązanie zadań służących ochronie wartości kulturowych ze strategią rozwoju gospodarczego oraz polityką przestrzenną gminy;
- integracja ochrony dziedzictwa kulturowego (krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego), przyrodniczego i krajobrazu w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (dziedzictwo kulturowe obejmujące dobra kultury i natury – Word Cultural Heritage);
- wspieranie projektów związanych z opieką nad zabytkami i zagospodarowaniem obiektów zabytkowych;
- powstrzymanie degradacji zagrożonych obiektów zabytkowych i obszarów oraz podjęcie działań w celu poprawy stanu ich zachowania;
- wspieranie starań właścicieli zabytkowych obiektów sakralnych o ich właściwe zabezpieczenie

2. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

Zgodnie z przywoływaną już wielokrotnie *Ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, główny obowiązek dbania o stan zabytków, a tym samym ponoszenia nakładów na prace konserwatorskie, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych. Na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, określone w art. 5 powyższej ustawy, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. W art. 28 wskazano również dodatkowe obowiązki właścicieli i posiadaczy zabytków wpisanych do rejestru zabytków. Na mocy art. 29 ust. 1 na wszystkich właścicielach i posiadaczach zabytków oraz przedmiotów o cechach zabytkowych spoczywa obowiązek udostępniania ich organom ochrony zabytków w celu przeprowadzenia badań. W ustawie z 2003 r. utrzymano także obowiązującą dotychczas zasadę, że obowiązek utrzymania zabytku we właściwym stanie, co wiąże się m.in. z prowadzeniem i finansowaniem przy nim prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, spoczywa na jego posiadaczu, który dysponuje tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zdaniem własnym (art. 71 ust.2).

W opracowywanym okresie 2008-2012 władze gminy nie przewidują wprowadzenia do budżetu gminy konkretnych zadań z zakresu ochrony zabytków. Przewiduje się natomiast dofinansowanie zabezpieczeń zabytkowych świątyń przed włamaniem i kradzieżą. Dofinansowanie zostanie udzielone na wniosek właścicieli w trybie uchwały Rady Gminy.

Przy sprzedaży obiektów zabytkowych należących do gminy stosuje się dozwolone prawem niżki.

Kwestie dofinansowania prac przy obiektach zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków reguluje *Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielenia dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków* (Dz.U. z 2005 e. Nr 112, poz. 940).

Istnieje możliwość dofinansowania zadań z zakresu ochrony zabytków m.in. z budżetu państwa. Wsparcie finansowe pochodzi ze środków:

- Unijnych z programów: KULTURA 2007-2013, Międzynarodowy Fundusz Wyszehradzki, Mechanizm Finansowy EOG i Norweski Mechanizm Finansowania.

- Państwowych: 1. Program Operacyjny MRR Infrastruktura i Środowisko, XII oś priorytetowa Kultura i dziedzictwo kulturowe; 2. Programy operacyjne MKiDN (12), m.in.: Dziedzictwo Kulturowe, Edukacja kulturalna i upowszechnianie kultury; Promocja kultury polskiej za granicą; Rozwój inicjatyw lokalnych; Patriotyzm jutra; Promesa Ministra KiDN; 3. Program Operacyjny MRiRW – Program Rozwoju Obszarów Wiejskich; 4. Fundusz kościelny ze środków MSWiA (dla prac przy obiektach sakralnych, nie obejmujących konserwacji ruchomego wyposażenia kościołów).

- Wojewódzkich: 1. Regionalny Program Operacyjny Województwa Opolskiego 2007-2013; 2. Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków; 3. Konkursy: wojewody opolskiego, marszałka województwa opolskiego oraz jednostek samorządu terytorialnego.

- Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (dla zabytkowych założeń zielonych).

- Fundacji: 1. Wspomaganie Wsi; 2. Europejski Fundusz Rozwoju Wsi; 3. Projekt „Rzeczpospolita Internetowa” (na witryny internetowe).

- Budżetu gminy i powiatu.

Istnieje możliwość, na drodze podjęcia stosownej uchwały przez Radę Miasta, udzielenia dotacji na prace remontowe i konserwatorskie i roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków. Dotacje mogą być udzielane osobom posiadającym tytuł prawny do zabytku

znajdującego się na terenie gminy i wykażą się poniesieniem wkładu własnego na wykonanie prac. Pierwszeństwo w ubieganiu się o dotacje powinni mieć właściciele obiektów zabytkowych pozostających w złym stanie technicznym o największych wartościach historycznych i artystycznych oraz o szczególnym znaczeniu dla gminy.

3. Działania związane z ochroną zabytków, których właścicielem jest gmina

W strukturze funkcjonalno-przestrzennej gminy grunty komunalne zajmują powierzchnię 125,00 ha., z czego 121,00 ha tworzy zasób gminnych nieruchomości, 3,00 ha oddane są w wieczyste użytkowanie Spółdzielni Mieszkaniowej w Łambinowicach oraz 1,00 ha pozostaje w wieczystym użytkowaniu osób fizycznych. Są to przede wszystkim grunty przeznaczone w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy pod zabudowę mieszkaniową, mieszkalno-usługową, zagrodową oraz pod inwestycje.

Własność komunalną gminy stanowi jedynie 6,3 % zasobów zabytkowych. Są to przede wszystkim budynki mieszkalne (ul. Sawickiej 21, ul. Szkolna 10, ul. Świerczewskiego 2 i 12), zespół pałacowo-parkowy (ul. Zamkowa 15: pałac, park, ogrodzenie pałacu, stajnia i pawilon myśliwski) oraz budynek mieszkalny w Tułowicach Małych (nr 1/16). Wśród obiektów należących do tej formy własności przeważają kamienice miejskie.

Obiekty zabytkowe, których właścicielem jest gmina:

TUŁOWICE:

- budynek mieszkalny, ul. Sawickiej 21,
- budynek mieszkalny, ul. Szkolna 10,
- budynek mieszkalny, ul. Świerczewskiego 2,
- budynek mieszkalny, ul. Świerczewskiego 12,
- zespół pałacowo - parkowy, ul. Zamkowa 15:
  - pałac,
  - ogrodzenie pałacu,
  - stajnia,
  - park,
  - pawilon myśliwski,

TUŁOWICE MAŁE:

- budynek mieszkalny 1/16.

Planowane działania:

1. Okresowe przeglądy stanu zachowania i zabezpieczeń obiektów zabytkowych zgodnie z *Gminnym planem ochrony zabytków Gminy Tułowice na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.*
2. Prowadzenie bieżących prac pielęgnacyjnych, konserwatorskich, porządkowych i zabezpieczających.
3. Przygotowanie ofert prac sezonowych dla bezrobotnych mieszkańców gminy przy pracach pielęgnacyjnych i porządkowych na terenach zielonych, będących własnością gminy.
4. Podjęcie przez Radę Gminy uchwały w sprawie przekazania procentowej części budżetu gminy na dotowanie prac konserwatorskich przy zabytkach.
5. Przygotowanie projektów rewitalizacji obszarów i obiektów zabytkowych w celu pozyskania środków z funduszy strukturalnych UE
  - proponuje się zdobycie środków finansowych (np. z Narodowego Funduszu Ochrony

Środowiska i Gospodarki Wodnej) na rewitalizację parku w Tułowicach.

- proponuje się zdobycie środków finansowych (ze źródeł ministerialnych i unijnych) na renowację i konserwację pałacu w Tułowicach.

6. Prowadzenie działań mających na celu poprawę wizerunku i estetyki przestrzeni publicznej poprzez podjęcie prac związanych z renowacją, odbudową i aktywizacją obiektów zabytkowych.

7. W gospodarce nieruchomościami przyjęcie zasady dalszego nie rozdrabniania własności zespołów zabytkowych, np. zespołów pałacowo-parkowych czy samych parków:

8. Aktualizacja inwentaryzacji zabytków nieruchomych, ruchomych i archeologicznych we współpracy z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

9. Monitoring stanu i sposobów wykorzystania zabytków.

10. Wypracowanie systemu pomocy finansowania zabytków, poprzez odpisy podatkowe, w tym z usług turystycznych, z kar za niszczenie i nieprawidłowe użytkowanie zabytków i z innych źródeł.

11. Administracyjne egzekwowanie rygorów określonych między innym w planach zagospodarowania przestrzennego, głównie w zakresie wysokości zabudowy jej charakteru i funkcji, a także ochrony wyznaczonych obszarów i budynków. Ważną rzeczą jest również skuteczna egzekucja prawa budowlanego, a co za tym idzie walka z samowolami budowlanymi. To właśnie prawdopodobnie samowole budowlane przyczyniły się do utraty cech zabytkowych przez znaczną część budynków. Należą do nich głównie wymiany okien, najczęściej wiążące się z poszerzeniem otworów, zmiany kształtu dachu, dowolny dobór poszycia, zbijanie tynków i docieplanie kosztem podziałów architektonicznych i wystroju.

12. Monitoring umów dotyczących sprzedaży zabytków osobom i przedsiębiorstwom prywatnym, pod kątem realizacji zobowiązań tych podmiotów względem zakupionych obiektów.

13. Wykorzystanie zespołu pałacowo-parkowego w Tułowicach do aktywizacji gospodarczej np. w obszarze turystyki i rekreacji.

14. Uregulowanie kwestii własnościowych dla obiektów zabytkowych o nieuregulowanej własności.

4. Działania związane z ochroną zabytków leżących na terenie gminy Tułowice

Planowane działania:

1. Przygotowanie właścicieli i dysponentów obiektów zabytkowych do absorpcji programowych funduszy Wspólnoty Europejskiej. Przygotowanie aktualnych informacji o możliwościach starania się o pozabudżetowe środki finansowe na dofinansowanie prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych.

2. Współpraca z właścicielami obiektów zabytkowych kwalifikowanych do wpisania przez wojewódzkiego konserwatora zabytków do Rejestru Zabytków Województwa Opolskiego. Uświadamianie właścicieli o korzyściach i możliwościach płynących z objęcia obiektów zabytkowych ochroną prawną.

Budowle proponowane do wpisania do rejestru zabytków:

- kościół poewangelicki p.w. Zmartwychwstania Pańskiego w Tułowicach
- kościół p.w. św. Rocha w Tułowicach
- kościół p.w. św. Józefa Oblubieńca NMP w Szydłowie
- kościół p.w. Matki Bożej Różańcowej w Goszczowicach
- kuźnia w Tułowicach z pocz. XIX w.
- gospoda z 1856 r. w Szydłowie
- cegielnia w Szydłowie

3. Podjęcie stosownej uchwały przez Radę Gminy o udzielaniu dotacji na prace remontowe i konserwatorskie i roboty budowlane przy obiektach zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków (dotacje mogą być udzielane osobom posiadającym tytuł prawny do zabytku znajdującego się na terenie gminy i wykażą się wkładem własnym na wykonanie prac).

4. Aktualizacja *Gminnej Ewidencji Zabytków* oraz *Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Tułowice* (po dwóch latach obowiązywania programu), polegająca na wykreśleniu z ewidencji obiektów nieistniejących i gruntowanie przebudowanych (zmiana bryły budynku, układu

i wielkości otworów okiennych, skucie wystroju elewacji itp.) oraz wprowadzeniu, w uzgodnieniu z Opolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, nowych obiektów, dotąd nie objętych ewidencją, a posiadających wartości zabytkowe, ważne dla kulturowej tożsamości regionu.

Proponuje się uzupełnić gminną ewidencję o ujęcie w niej:

- cmentarza katolickiego z 1900 r. w Goszczowicach
- kapliczki z figurą św. Jana Nepomucena w Tułowicach
- kapliczki z 1 poł. XIX w. prostokątnej, sklepionej żeglasto w Szydłowie

5. Współpraca z placówkami oświatowymi, stowarzyszeniami, organizacjami społecznymi, fundacjami, kościołami i innymi związkami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami (w tym zwłaszcza z Regionalnym Ośrodkiem Badań i Dokumentacji Zabytków w Opolu oraz Towarzystwem Opieki nad Zabytkami).

6. Współpraca z właścicielami i użytkownikami obiektów zabytkowych w zakresie ochrony obiektów zabytkowych.

7. Monitorowanie bieżących prac pielęgnacyjnych, porządkowych i zabezpieczających prowadzonych na terenie gminy parków, alei i cmentarzy.

8. Podjęcie działań w celu znalezienia użytkowników lub właścicieli dla zdegradowanych obiektów zabytkowych na terenie gminy i udostępnienie informacji m.in. na stronie internetowej.

9. Wykorzystanie zabytkowych zasobów gminy do aktywizacji gospodarczej np. w obszarze turystyki i rekreacji.

10. Współpraca ze służbami konserwatorskimi województwa. Powinno się to wyrażać m.in. obligowaniem inwestorów do opiniowania planowanych prac (nawet tych pozornie drobnych - jak wymiana okien, docieplanie ścian) przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.

11. Współpraca z Zespołem Monitorującym realizację *Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami*.

12. Podjęcie starań o wyłonienie wśród mieszkańców gminy Społecznych Opiekunów Zabytków i współpracowanie z nimi w zakresie ochrony i promocji zabytków.
13. Organizowanie warsztatów dla właścicieli zabytków na temat możliwości pozyskiwania środków finansowych z funduszy samorządowych, ministerialnych oraz unijnych. Zaleca się w tej kwestii korzystanie z usług firm: „Instytucja Szkoleniowa Muster-in” tel. 0774548667, 0502533647, www.musterin.pl (koszt 5-godzinnego szkolenia ok. 800 zł) lub „Fundacja ARTeria” tel. 0327774411, www.fundacja-arteria.org.
14. Informowanie właścicieli zabytków o funkcjonowaniu w Regionalnym Ośrodku Badań i Dokumentacji Zabytków w Opolu specjalnego Punktu Informacyjnego dla właścicieli obiektów zabytkowych.

5. Działania informacyjne, popularyzacyjne i edukacyjne związane z promocją zabytków i walorów krajobrazu kulturowego gminy

Planowane działania:

1. Udostępnienie i aktualizacja gminnej ewidencji zabytków na oficjalnej stronie internetowej Urzędu Gminy.
2. Wspieranie wydawnictw i informatorów obejmujących zagadnienia związane z historią gminy oraz ochroną dóbr kultury.
3. Dofinansowanie szkolnych konkursów wiedzy o zabytkach gminy oraz wycieczek szkolnych, których celem jest poznawanie zabytków gminy.
4. Zamieszczanie na oficjalnej stronie internetowej Urzędu Gminy informacji dotyczących historii poszczególnych miejscowości oraz dziejów ważniejszych obiektów zabytkowych, w tym przede wszystkim chronionych prawnie poprzez wpis do Rejestru Zabytków Województwa Opolskiego.
5. Zachęcanie szkół do zwracania szczególnej uwagi zabytki a zwłaszcza na znaleziska archeologiczne.
6. Uczestnictwo Urzędu Gminy oraz właścicieli zabytków z terenu gminy w obchodach Europejskich Dni Dziedzictwa, których koordynatorem w Polsce jest Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków, a w województwie opolskim Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Opolu.
7. Prowadzenie i doskonalenie edukacji na rzecz ochrony dziedzictwa na wszystkich poziomach szkół ze szczególnym uwzględnieniem tradycji lokalnych i idei małych ojczyzn.
8. Promocja wartości materialnych oraz niematerialnych dziedzictwa kulturowego, a zwłaszcza zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości.
9. Wskazywanie i promowanie najlepszych inwestycji związanych z zabytkami.
10. Edukacja mieszkańców w zakresie konieczności ochrony miejscowego dziedzictwa kulturowego. Propagowanie idei poszanowania lokalnej specyfiki budowlanej

i zachowania ciągłości tradycji. Wskazane są takie inicjatywy jak organizowanie spotkań dla ludności z pracownikami służb konserwatorskich, tworzenie ścieżek edukacyjnych dla młodzieży szkolnej, mające na celu uświadomienia roli zabytków w krajobrazie kulturowym.

11. Ochrona i promocja odrębnych cech lokalnych, pielęgnacja tradycji oraz poszanowanie dla technicznego i przemysłowego dziedzictwa gminy.
12. Wspieranie organizacyjne i finansowe konferencji, sesji popularnonaukowych i warsztatów mających na celu popularyzację wiedzy o dziedzictwie kulturowym regionu i dające możliwości dyskusji na temat problematyki związanej z jego ochroną.
13. Popularyzacja i promocja wiedzy o zabytkach przez wspieranie organizacji olimpiad tematycznych wśród dzieci i młodzieży, pikników rodzinnych z elementami folklorystycznymi oraz wycieczek turystycznych z przewodnikiem umożliwiającym odkrywanie przez uczestników elementów na co dzień niezauważanych.
14. Rozwój i promocja walorów turystycznych, z wykorzystaniem w tym celu obiektów zabytkowych:
  - włączenie grodzisk średniowiecznych w Ligocie Tułowickiej i Skarbiszowicach do tworzonego **Szlaku średniowiecznych grodzisk wzdłuż Nysy Kłodzkiej** (zob. *Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami*);
  - włączenie pałacu w Tułowicach do **Szlaku zamków, pałaców i dworów Opolszczyzny** (zob. *Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami*);
  - tworzenie ścieżek edukacyjnych (fragmenty dłuższych szlaków turystycznych) z włączeniem zabytków oraz stanowisk archeologicznych połączonych z innymi elementami krajobrazu kulturowego i przyrodniczego.
  - włączenie kapliczek z figurą św. Jana Nepomucena w Tułowicach i Szydłowie do tworzonego **Szlaku św. Jana Nepomucena** (zob. *Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami*).
  - połączenie Tułowic ścieżką rowerową z Niemodlinem (zob. *Program Opieki nad Zabytkami Gminy Niemodlin na lata 2008-2012*).

Oprac. mgr Dorota Ozimek

ANEKS

Załącznik nr 1 - Wykaz zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków

Miejscowość	Obiekt i obecny adres	Data powstania	Numer rejestru
Ligota Tułowicka	dom nr 21, dawny młyn wodny	XIX	1653/66 z 22.09.1966
Skarbiszewice	zabudowania folwarczne	XIX	1661/66 z 23.09.1966
Szydłów	zespół obiektów stacji kolejowej: budynek dworca, budynek nastawni wykonawczej, budynek parowozowni, wiadukt kolejowy przy nastawni wykonawczej wraz z infrastrukturą	1887	48/2006 z 29.05.2006
Tułowice	zespół pałacowy: pałac	1879	1018/65 z 08.05.1965
Tułowice	zespół pałacowy: dawny młyn wodny	1763	1018/65 z 08.05.1965
Tułowice	zespół pałacowy: czworak	XVIII, XIX/XX	1018/65 z 08.05.1965
Tułowice	zespół pałacowy: stajnia	I poł. XIX	1018/65 z 08.05.1965
Tułowice	park	II poł. XIX	108/84 z 28.05.1984
Tułowice	dom, ul. Pocztowa 6	I poł. XIX	1662/66 z 23.09.1966
Tułowice	budynek administracyjny w zespole Fabryki Porcelany „RS Tilowitz”, ul. Świerczewskiego 2E	1904	2374/97 z 10.12.1997
Tułowice	willa dzierżawcy fabryki porcelany, tzw. „Stara Willa”, ul. Parkowa 7	I. 90-te XIX	02/2001 z 11.05.2001

Załącznik nr 2 - Wykaz zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków

Miejscowość	Obiekt zabytkowy	Numer rejestru
Tułowice	Płyta nagrobna z kościoła parafialnego p.w. św. Rocha	Ks.B.t.V-802/89 15.12.1989 r.
Tułowice	Rzeźba św. Jana Nepomucena, w kapliczce	Ks.B.t.V-806/90 30.01.1990 r.
Tułowice	Żyrandol, willa przy ul. Parkowej 7	Ks.B.t.VI-970/01 17.04.2001 r.
Tułowice	Kolekcja porcelany i wyrobów porcelitowych z wzorcowni Fabryki Porcelitu „Tułowice”	Ks.B.t.I-4/1-744/02 03.09.2002 r.

Załącznik nr 3 - Wykaz stanowisk archeologicznych ujętych w ewidencji zabytków

Lp	Miejscowość	Obiekt	Lokalizacja	Numer obszaru AZP	Numer stanowiska na obszarze AZP	Numer stanowiska w miejscowości
1.	Goszczowice	Stanowisko archeologiczne - punkt osadniczy	brak lokalizacji	91-34	23	1
2.	Goszczowice	Stanowisko archeologiczne - kurhan (?)	dawny poligon wojskowy; x-19; y-49	91-34	2	2
3.	Goszczowice	Stanowisko archeologiczne - osada produkcyjna	x-50; y-36	91-34	1	3
4.	Ligota Tułowicka	Stanowisko archeologiczne - dwa punkty	x-237; y-207	91-34	1	1
5.	Ligota Tułowicka	Stanowisko archeologiczne - punkt osadniczy	x-294; y-94	91-34	3	2
6.	Ligota Tułowicka	Stanowisko archeologiczne - grodzisko (?)	brak dokładnej lokalizacji.	91-34	4	3
7.	Ligota Tułowicka	Stanowisko archeologiczne - ślad osadniczy	brak dokładnej lokalizacji.	91-34	5	4
8.	Ligota Tułowicka	Stanowisko archeologiczne - ślad osadniczy	brak lokalizacji	91-34	6	5
9.	Ligota Tułowicka	Stanowisko archeologiczne - punkt osadniczy	brak lokalizacji	91-34	7	6
10.	Ligota Tułowicka	Stanowisko archeologiczne - punkt osadniczy	brak lokalizacji	91-34	8	7
11.	Ligota Tułowicka	Stanowisko archeologiczne - ślad osadniczy	x-280; y-51	91-34	9	8
12.	Ligota Tułowicka	Stanowisko archeologiczne	x-216; y-68	91-34	10	9

13.	Ligota Tułowicka	Stanowisko archeologiczne - punkt osadniczy	w bezpośrednim sąsiedztwie kopalni bazaltu; x-243; y-68	91-34	11	10
14.	Skarbiszowice	Stanowisko archeologiczne - punkt osadniczy	brak lokalizacji	91-34	12	1
15.	Skarbiszowice	Stanowisko archeologiczne - ślad osadniczy	brak lokalizacji	91-34	13	2
16.	Skarbiszowice	Stanowisko archeologiczne - grodzisko (?)	x-258; y-198	91-34	14	3
17.	Skarbiszowice	Stanowisko archeologiczne - ślad osadniczy	brak lokalizacji	91-34	15	4
18.	Skarbiszowice	Stanowisko archeologiczne - punkt osadniczy	x-294; y-178	91-34	16	5
19.	Tułowice	Stanowisko archeologiczne - trzy punkty	x-216; y-164	91-34	17	1
20.	Tułowice	Stanowisko archeologiczne - punkt osadniczy	na wyniesionym terenie opadającym do rzeki Ścinawy Niemodlińskiej.	91-34	18	2
21.	Tułowice	Stanowisko archeologiczne - punkt osadniczy	brak dokładnej lokalizacji.	91-34	19	3
22.	Tułowice	Stanowisko archeologiczne - punkt osadniczy	brak dokładnej lokalizacji.	91-34	20	4
23.	Tułowice	Stanowisko archeologiczne - dwa punkty	x-230; y-150	91-34	21	5
24.	Tułowice	Stanowisko archeologiczne	x-233; y-166	91-34	22	6

Załącznik nr 4 – Wykaz zabytków nieruchomości ujętych w ewidencji zabytków

Lp	Miejscowość	Obiekt	Ulica	Numer	Lokalizacja
1.	Goszczowice	Kościół filialny p.w. Matki Bożej Różańcowej			
2.	Goszczowice	Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza		1	
3.	Goszczowice	Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza		2	
4.	Goszczowice	Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza		3	
5.	Goszczowice	Stodoła		5	
6.	Goszczowice	Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza		6	
7.	Goszczowice	Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza		8	
8.	Goszczowice	Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza		12	
9.	Goszczowice	Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza		13	
10.	Goszczowice	Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza		15	
11.	Goszczowice	Budynek mieszkalno - gospodarczy		16	
12.	Goszczowice	Budynek mieszkalno - gospodarczy		19	
13.	Goszczowice	Zabudowa gospodarcza		21	
14.	Goszczowice	Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza		23	
15.	Goszczowice	Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza		27	
16.	Goszczowice	Budynek mieszkalno - gospodarczy		28	
17.	Goszczowice	Stodoła		28	
18.	Goszczowice	Budynek mieszkalno - gospodarczy		29	

19.	Goszczowice	Zabudowa gospodarcza		29	
20.	Goszczowice	Budynek mieszkalno - gospodarczy i zabudowa		30	
21.	Goszczowice	Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza		31	
22.	Goszczowice	Budynek mieszkalny		32	
23.	Goszczowice	Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza		33	
24.	Goszczowice	Budynek mieszkalno - gospodarczy		35	
25.	Goszczowice	Budynek mieszkalny		37	
26.	Goszczowice	Budynek mieszkalny		38	
27.	Goszczowice	Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza		39	
28.	Goszczowice	Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza		41	
29.	Goszczowice	Budynek mieszkalny		42	
30.	Goszczowice	Budynek mieszkalno - gospodarczy		45	
31.	Goszczowice	Budynek mieszkalno - gospodarczy		46	
32.	Goszczowice	Budynek mieszkalny		47	
33.	Goszczowice	Budynek mieszkalno - gospodarczy i zabudowa		48	
34.	Goszczowice	Rogatka		49a	
35.	Goszczowice	Budynek mieszkalno - gospodarczy i zabudowa gospodarcza		50	
36.	Goszczowice	Budynek mieszkalno - gospodarczy		51	
37.	Goszczowice	Budynek mieszkalny		52	
38.	Goszczowice	Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza		53	
39.	Goszczowice	Budynek mieszkalny		54	
40.	Goszczowice	Budynek mieszkalno - gospodarczy		55	
41.	Goszczowice	Budynek mieszkalny		56	
42.	Goszczowice	Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza		57	
43.	Goszczowice	Budynek mieszkalny		58	
44.	Goszczowice	Budynek mieszkalny		60	
45.	Goszczowice	Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza		61	

46.	Goszczowice	Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza		62	
47.	Goszczowice	Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza		63	
48.	Goszczowice	Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza		64	
49.	Goszczowice	Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza		34	
50.	Goszczowice	Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza		66	
51.	Goszczowice	Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza		67	
52.	Goszczowice	Budynek mieszkalno - gospodarczy		69	
53.	Goszczowice	Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza		71	
54.	Goszczowice	Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza		73	
55.	Goszczowice	Stodoła		73	
56.	Goszczowice	Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza		75	
57.	Goszczowice	Budynek mieszkalno - gospodarczy		77	
58.	Goszczowice	Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza		79	
59.	Goszczowice	Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza		81	
60.	Goszczowice	Stodoła		81	
61.	Goszczowice	Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza		83	
62.	Goszczowice	Budynek mieszkalny		85	
63.	Goszczowice	Budynek mieszkalny		87	
64.	Goszczowice	Budynek mieszkalno - gospodarczy		89	
65.	Goszczowice	Stodoła		89	
66.	Goszczowice	Budynek mieszkalny		91	
67.	Goszczowice	Budynek mieszkalno - gospodarczy		93	
68.	Goszczowice	Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza		95	
69.	Ligota Tułowicka	Budynek mieszkalny		1	
70.	Ligota Tułowicka	Młyn wodny		21	
71.	Ligota Tułowicka	Budynek mieszkalny		24	
72.	Ligota Tułowicka	Budynek mieszkalny		26	

73.	Ligota Tułowicka	Budynek mieszkalny		29	
74.	Ligota Tułowicka	Budynek mieszkalny		31	
75.	Ligota Tułowicka	Budynek mieszkalno - gospodarczy		32	
76.	Ligota Tułowicka	Budynek mieszkalny		33	
77.	Ligota Tułowicka	Budynek mieszkalno - gospodarczy		35	
78.	Ligota Tułowicka	Budynek mieszkalny		36	
79.	Ligota Tułowicka	Budynek mieszkalny		37	
80.	Ligota Tułowicka	Budynek mieszkalny		42	
81.	Ligota Tułowicka	Kapliczka			
82.	Skarbiszowice	Zabudowania folwarczne			
83.	Skarbiszowice	Budynek mieszkalny i obora w zespole folwarcznym		16	
84.	Skarbiszowice	Czworak w zespole folwarcznym		20	
85.	Skarbiszowice	Wozownia w zespole folwarcznym			
86.	Skarbiszowice	Budynek mieszkalny		7	
87.	Skarbiszowice	Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza		17	
88.	Skarbiszowice	Stodoła		17	
89.	Skarbiszowice	Budynek mieszkalny		19	
90.	Skarbiszowice	Budynek mieszkalno - gospodarczy		21	
91.	Skarbiszowice	Budynek mieszkalny		23	
92.	Skarbiszowice	Budynek mieszkalny		41	
93.	Skarbiszowice	Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza		46	
94.	Skarbiszowice	Budynek mieszkalno - gospodarczy		47	
95.	Skarbiszowice	Budynek mieszkalny		48	
96.	Skarbiszowice	Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza		51	
97.	Skarbiszowice	Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza		52	
98.	Skarbiszowice	Budynek mieszkalno - gospodarczy		52a	
99.	Skarbiszowice	Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza		62	

100.	Skarbiszowice	Leśnictwo święty Hubert		65	
101.	Skarbiszowice	Budynek mieszkalny		66	
102.	Skarbiszowice	Budynek mieszkalny		67	
103.	Skarbiszowice	Budynek mieszkalny		70	
104.	Skarbiszowice	Cegielnia		5	
105.	Skarbiszowice	Kapliczka			
106.	Skarbiszowice	Budynek mieszkalny			przy cegielni
107.	Szydłów	Budynek mieszkalny	Kościelna	15	
108.	Szydłów	Gospoda	Kościelna/Opolska	1	
109.	Szydłów	Kościół filialny p.w. św. Józefa Oblubieńca NMP	Kościelna		
110.	Szydłów	Budynek mieszkalny	Kwiatowa	5	
111.	Szydłów	Budynek mieszkalno - gospodarczy	Opolska	3	
112.	Szydłów	Piekarnia	Opolska	5	
113.	Szydłów	Budynek mieszkalny	Opolska	23	
114.	Szydłów	Budynek mieszkalny	Opolska	25	
115.	Szydłów	Budynek mieszkalny	Opolska	39	
116.	Szydłów	Cegielnia			
117.	Szydłów	Dworzec kolejowy	Kolejowa	1	
118.	Szydłów	Budynek w zespole stacji kolejowej	Kolejowa	1	
119.	Szydłów	Budynek w zespole stacji kolejowej	Kolejowa	1	
120.	Szydłów	Parowozownia w zespole stacji kolejowej	Kolejowa	1	
121.	Szydłów	Kapliczka			
122.	Szydłów	Budynek przy dawnej gospodzie	Kościelna/Opolska	1	
123.	Szydłów	Budynek mieszkalny			przy cegielni
124.	Szydłów	Budynek mieszkalny			przy cegielni
125.	Szydłów	Budynek mieszkalny			przy cegielni

126.	Szydłów	Zespół budynków gajówki Dębowiec			w obrębie Leśnictwa Dębowiec (Ochodze), przy drodze opolskiej
127.	Tułowice	Budynek mieszkalny	1 Maja	2	
128.	Tułowice	Budynek gospodarczy	1 Maja	3	
129.	Tułowice	Budynek mieszkalny	1 Maja	16	
130.	Tułowice	Budynek mieszkalny	1 Maja	17	
131.	Tułowice	Budynek mieszkalny i zabudowa gospodarcza	1 Maja	19	
132.	Tułowice	Budynek mieszkalny	1 Maja	19 a	
133.	Tułowice	Budynek mieszkalny	Kościuszki	1	
134.	Tułowice	Budynek mieszkalny	Kościuszki	2	
135.	Tułowice	Kościół poewangelicki p.w. Zmartwychwstania Pańskiego	Kościuszki	10	
136.	Tułowice	Cmentarz przy kościele p.w. Zmartwychwstania Pańskiego	Kościuszki	10	
137.	Tułowice	Budynek mieszkalny	Kościuszki	12	
138.	Tułowice	Budynek mieszkalny	Kościuszki	14	
139.	Tułowice	Budynek mieszkalny	Opolska	5	
140.	Tułowice	Budynek mieszkalny	Opolska	10	
141.	Tułowice	Budynek mieszkalno - gospodarczy	Opolska	23	
142.	Tułowice	„Domek ogrodnika”	Opolska	28	
143.	Tułowice	„Stara willa”	Parkowa	7	
144.	Tułowice	Młyn wodny w zespole pałacowym	Parkowa	9	
145.	Tułowice	Czworak	Parkowa	11	
146.	Tułowice	Czworak	Parkowa	11	
147.	Tułowice	Bażaniarnia	Parkowa	11	
148.	Tułowice	Budynek mieszkalny	Parkowa	12	
149.	Tułowice	Nadleśnictwo Tułowice (księgowość)	Parkowa	14	
150.	Tułowice	Nadleśnictwo Tułowice (administracja)	Parkowa	14a	
151.	Tułowice	Poczta	Pocztowa	2	

152.	Tułowice	Budynek mieszkalny	Pocztowa	5	
153.	Tułowice	Budynek mieszkalny	Pocztowa	6	
154.	Tułowice	Budynek mieszkalny	Pocztowa	7	
155.	Tułowice	Budynek mieszkalny	Poprzeczna	2/4	
156.	Tułowice	Budynek mieszkalny	Sawickiej	21	
157.	Tułowice	Budynek mieszkalny	Szkolna	2	
158.	Tułowice	Budynek mieszkalny	Szkolna	4	
159.	Tułowice	Budynek mieszkalny	Szkolna	8	
160.	Tułowice	Budynek mieszkalny	Szkolna	10	
161.	Tułowice	Budynek mieszkalny	Szkolna	12	
162.	Tułowice	Budynek mieszkalny	Szpitalna	5	
163.	Tułowice	Krzyż kamienny	Świerczewskiego/Sawickiej		
164.	Tułowice	Budynek mieszkalny	Świerczewskiego	2	
165.	Tułowice	Budynek mieszkalny	Świerczewskiego	12	
166.	Tułowice	Zespół fabryki porcelany „RS Tillowitz”	Świerczewskiego		
167.	Tułowice	Portiernia w zespole fabryki porcelitu „RS Tillowitz”	Świerczewskiego	2 D	
168.	Tułowice	Budynek administracyjny w zespole fabryki porcelitu „RS Tillowitz	Świerczewskiego	2 E	
169.	Tułowice	Budynek piecowni w zespole fabryki porcelitu „RS Tillowitz”	Świerczewskiego		
170.	Tułowice	Budynek formowni w zespole fabryki porcelitu „RS Tillowitz	Świerczewskiego		
171.	Tułowice	Remiza w zespole fabryki porcelitu „RS Tillowitz”	Świerczewskiego		
172.	Tułowice	Budynek mieszkalny	Zamkowa	3	
173.	Tułowice	Kuźnia	Zamkowa	8	
174.	Tułowice	Budynek mieszkalny	Zamkowa	10	
175.	Tułowice	Budynek mieszkalny	Zamkowa	11	
176.	Tułowice	Zespół pałacowo - parkowy	Zamkowa	15	
177.	Tułowice	Pałac	Zamkowa	15	

178.	Tułowice	Ogrodzenie pałacu	Zamkowa	15	
179.	Tułowice	Stajnia w zespole pałacowym	Zamkowa	15	
180.	Tułowice	Park w zespole pałacowo - parkowym	Zamkowa	15	
181.	Tułowice	Pawilon myśliwski w zespole pałacowym	Zamkowa	15	
182.	Tułowice	Kościół parafialny p.w. św. Rocha			
183.	Tułowice	Epitafium Henryka von Dreske			przy kościele p.w. Św. Rocha
184.	Tułowice	Cmentarz parafialny			przy kościele p.w. Św. Rocha
185.	Tułowice	Dworzec	Poprzeczna		
186.	Tułowice	Budynek w zespole stacji kolejowej	Poprzeczna		
187.	Tułowice	Remiza			
188.	Tułowice	Remiza strażacka	Kościuszki	11	
189.	Tułowice	Ogrodzenie zespołu fabryki porcelitu „RS Tillowitz”	Świerczewskiego		
190.	Tułowice Małe	Budynek dyrekcji odlewni		2/1	
191.	Tułowice Małe	Budynek mieszkalny		1/16	